Journal of Spiritual Health

2026, Volume 4, Issue 4
Pages: 770-785
10.30491/JSH.4.4.770

Design of a Confidential Self-Assessment System Derived from Sūrah al-Wāqiʿah

Mohammad Khodabakhshi [1], Sepideh Safavi [1*]

[1] *Department of Applied and Industrial Mathematics, Faculty of Science Mathematical, Shahid Beheshti University, Tehran, Iran*

Abstract

Background and Aim: This paper addresses the development of a confidential intelligent system for spiritual self-assessment based on the teachings of Surah Al-Waqi'ah. The primary goal of the system is to evaluate users based on the characteristics of the three groups mentioned in Surah Al-Waqi'ah: "Ashab al-Yamin" (Companions of the Right), "Ashab al-Shamāl" (Companions of the Left), and "Al-Sābiqūn al-Sābiqūn" (The Foremost). This evaluation aims to provide guidance derived from the verses of the Holy Qur'an and the Hadiths of Ahl al-Bayt (peace be upon them) to enhance ethics and spirituality.

Methods: The design framework includes three key steps: 1. Development of Assessment Indicators: Identifying and quantifying the ethical and spiritual characteristics of each Quranic group, relying on the teachings of the Holy Quran and the Ahl al-Bayt (peace be upon them); 2. Design of a Standardized Questionnaire: Utilizing a Likert scale to measure the manifestation of these indicators in an individual's behavior and attitudes; 3. Data Analysis and Evaluation: Processing the responses through a simple yet accurate evaluation algorithm to provide targeted recommendations for personal growth and behavioral correction.

Results: The developed system is capable of evaluating users based on the three categories introduced in Surah Al-Waqi'ah. By processing the responses from the Likert questionnaire, this system offers personalized recommendations for spiritual and ethical development. Confidentiality of results, data security, and ease of access (executable on the web) are among its prominent features.

Conclusion: The proposed approach, while enhancing self-knowledge and self-accounting, contributes to strengthening the ethical and spiritual culture within the Islamic community. It can be utilized as an innovative tool in promoting the Quranic and Alawite lifestyle, possessing applicability at both individual and organizational levels.

Keywords: Spiritual Self-Assessment, Sūrah al-Wāqiʿah, Ashāb al-Yamīn, Ashāb al-Shimāl, Intelligent System.

*Corresponding author: **Sepideh Safavi,** Email: safavi_sepideh@yahoo.com

Received: 24 September 2025 **Accepted:** 2 March 2026

[Downloaded from mail.spiritual-health.ir on 2026-11-18]

[DOI: 10.30491/JSH.4.4.770]

مجله سلامت معنوی
دوره ۴، شماره ۴، زمستان ۱۴۰۴
صفحات: ۷۸۵-۷۷۰
10.30491/JSH.4.4.770

طراحی سیستم خودارزیابی محرمانه بر اساس سوره مبارکه واقعه

محمد خدابخشی[۱]، سپیده صفوی[۱*]

[۱] گروه ریاضیات کاربردی و صنعتی، دانشکده علوم ریاضی، دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران

چکیده

زمینه و هدف: این مقاله به توسعه یک سامانه هوشمند و محرمانه برای خودارزیابی معنوی بر پایه آموزه‌های سوره مبارکه واقعه می‌پردازد. هدف اصلی سامانه، ارزیابی کاربران با ویژگی‌های سه گروه معرفی شده در مبارکه واقعه «اصحاب یمین»، «اصحاب شمال» و «السابقون السابقون» به منظور ارائه رهنمودهایی مبتنی بر آیات قرآن کریم و احادیث اهل بیت عصمت و طهارت علیهم السلام برای ارتقای اخلاق و معنویت است.

روش‌ها: چارچوب طراحی شامل سه گام کلیدی است: ۱. تدوین شاخص‌های ارزیابی: شناسایی و کمّی‌سازی ویژگی‌های اخلاقی و معنوی هر گروه قرآنی با اتکا بر آموزه‌های قرآن کریم و اهل بیت عصمت و طهارت علیهم السلام؛ ۲. طراحی پرسشنامه استاندارد: استفاده از مقیاس لیکرت برای سنجش میزان تجلی این شاخص‌ها در رفتار و نگرش فرد؛ ۳. تحلیل داده و ارزیابی: پردازش پاسخ‌ها توسط الگوریتم ارزیابی ساده اما دقیق و ارائه توصیه‌های هدفمند برای رشد شخصی و اصلاح رفتار.

یافته‌ها: سامانه طراحی شده، قابلیت ارزیابی کاربران بر اساس سه دسته معرفی شده در سوره واقعه را دارا می‌باشد. این سامانه با پردازش پاسخ‌های پرسشنامه لیکرت، توصیه‌های شخصی‌سازی شده‌ای را برای رشد معنوی و اخلاقی ارائه می‌دهد. محرمانگی نتایج، امنیت داده‌ها و سهولت دسترسی (قابل‌اجرا در وب) از ویژگی‌های برجسته آن است.

نتیجه‌گیری: رویکرد پیشنهادی ضمن ارتقای خودشناسی و محاسبه‌نفس، به تقویت فرهنگ اخلاقی و معنوی در جامعه اسلامی کمک می‌کند و می‌تواند به عنوان ابزاری نوین در ترویج سبک زندگی قرآنی و علوی مورد بهره‌برداری قرار گیرد. که قابلیت کاربرد در هر دو سطح فردی و سازمانی را دارد.

کلیدواژه‌ها: خودارزیابی معنوی، سوره واقعه، اصحاب یمین، اصحاب شمال، سامانه هوشمند.

*نویسنده مسئول: **سپیده صفوی.** پست الکترونیک: safavi_sepideh@yahoo.com
دریافت مقاله: ۱۴۰۴/۰۷/۰۲ پذیرش مقاله: ۱۴۰۴/۱۲/۱۱

[Downloaded from mail.spiritual-health.ir on 2026-11-18]
[DOI: 10.30491/JSH.4.4.770]

مقدمه

در دنیای امروز، با گسترش بی‌سابقه فناوری، تعاملات پیچیده انسانی، و تسلط جریان‌های مادی‌گرایانه بر سبک زندگی افراد، موضوع خودشناسی، تعالی اخلاقی و رشد معنوی بیش از هر زمان دیگری اهمیت یافته است. بسیاری از بحران‌های فردی و اجتماعی، ریشه در غفلت انسان از خود و عدم ارزیابی مستمر رفتارها، نیت‌ها و باورهایش دارد. در چنین شرایطی، پرداختن به مفهوم خودارزیابی معنوی به‌عنوان ابزاری برای بازنگری درونی و ارتقاء شخصیت اخلاقی و دینی افراد، ضرورتی انکارناپذیر است. پیامبر مکرم اسلام (ص) می‌فرمایند: «حاسِبوا أنفسَکم قبلَ أن تُحاسَبوا»؛ خود را محاسبه کنید پیش از آنکه مورد محاسبه قرار گیرید (۱، ج۶۷). قرآن کریم کرارا بر اهمیت پالایش درونی و سنجش مستمر نفس تأکید دارد: قَدْ أَفْلَحَ مَنْ زَكَّاهَا ﴿۹﴾ وَقَدْ خَابَ مَنْ دَسَّاهَا ﴿۱۰﴾ (مبارکه شمس) بی تردید کسی که نفس را [از آلودگی پاک کرد و] رشد داد، رستگار شد. و کسی که آن را [به آلودگی ها و امور بازدارنده از رشد] بیالود [از رحمت حق] نومید شد. در این راستا (۲) به بررسی تطبیقی مدل چهارمرحله‌ای خودارزیابی در اسلام (مشارطه، مراقبه، محاسبه، معاتبه) با استراتژی‌های رفتارمحور خودرهبری پرداخته است. در (۳) میزان خودارزیابی اسلامی دانشجویان در یکی از دانشگاه‌های ایران مورد بررسی قرار گرفته است. سیستم خود ارزیابی که بتواند میزان تطابق فرد را با ویژگی‌های خطبه متقین بسنجد در (۴) طراحی شده است. از طرفی هر چند پژوهش‌های مختلفی با محوریت سوره مبارکه واقعه صورت گرفته است، به عنوان نمونه در (۵) پژوهشی با عنوان نگاهی به اعجاز بیانی قرآن در سوره واقعه انجام شده؛ (۶) به بررسی عرفانی سوره واقعه و احادیث امامان شیعه و تاثیر آن بر روانشناسی مثبت‌گرا با تحلیل نظریات مزلو و سلیگمن پرداخته است. این پژوهش تاکید دارد که سوره واقعه حاوی نکات و آموزه‌های بسیاری است که می‌تواند به بهبود زندگی معنوی و روانشناختی افراد کمک کند. تطبیق این آموزه‌ها با نظریات روانشناسی مثبت‌گرا نیز نشان دهنده پتانسیل بالای این آموزه‌ها در تقویت سلامت روانی و ایجاد حس خوشبختی و رضایت از زندگی است. همچنین دیگر پژوهش‌های علمی اخیر در حوزه پردازش زبان طبیعی و یادگیری ماشینی گام‌های مهمی در تحلیل و طبقه‌بندی متون قرآنی برداشته‌اند. به عنوان نمونه، (۷) با بهره‌گیری از شبکه‌های عصبی پس‌انتشار، تکنیک وزن‌دهی (TF-IDF)، شاخص زیان همینگ (Hamming Loss) و مقایسه بهینه‌سازهای گرادیان کاهشی تصادفی (SGD) و Adam مدلی برای طبقه‌بندی چندموضوعی آیات قرآن ارائه کرده است و نشان می‌دهد که استفاده از شبکه‌های عصبی می‌تواند در طبقه‌بندی موضوعی آیات قرآن مؤثر باشد و به مطالعات قرآنی کمک کند. نتایج (۸) نیز بیانگر برتری روش‌های گروهی (Ensemble Methods) نسبت به رویکردهای منفرد در این حوزه است. علاوه بر این، پژوهشی دیگر با استفاده از بردارسازی سندها (Doc2Vec) و رگرسیون لجستیک، آیات قرآن را بر اساس ۱۵ دسته از پیش تعریف‌شده طبقه‌بندی کرده است و با دقت ۷۰ درصد و امتیاز F1 معادل ۶۰ درصد، میزان شباهت معنایی در هر دسته را ارزیابی کرده‌اند (۹). علی‌رغم پژوهش‌های صورت گرفته و با وجود آیات متعددی از قرآن کریم که به تمایز و طبقه‌بندی انسان‌ها بر اساس ویژگی‌های معنوی و اخلاقی تاکید دارند و بالاخص یکی از این تقسیم‌بندی‌ها (السابقون، اصحاب یمین و اصحاب شمال) در مبارکه واقعه بیان شده است، پژوهشی که بتواند بر اساس ویژگی‌های سه گروه عنوان شده در این سوره سیستمی را جهت ارزیابی، رشد و تعالی فرد طراحی نماید تاکنون انجام نشده است. لذا با وجود این پیشرفت‌ها، نبود چنین سامانه‌ای همچنان محسوس است. این مقاله با هدف پاسخ به این نیاز معنوی و علمی، به طراحی و ارائه یک سیستم کاربردی، محرمانه و کاربرمحور برای خودارزیابی بر اساس آموزه‌های سوره واقعه می‌پردازد؛ سیستمی که بتواند ترکیبی از مفاهیم عمیق دینی و قابلیت‌های نوین فناوری را برای رشد و تعالی فراهم آورد. در ادامه مدل پیشنهادی به طور مبسوط بیان می‌شود.

مدل پیشنهادی

با توجه به اهداف پژوهش حاضر، مدل پیشنهادی طراحی‌شده در چهار لایه کلیدی تعریف می‌شود.

۱) لایه مفهومی (الهام از سوره واقعه)

پایه و منطق اصلی مدل بر آیات آغازین سوره واقعه استوار است که به روشنی انسان‌ها را در روز قیامت به سه دسته تقسیم می‌کند: السابقون السابقون: پیشگامان در ایمان، اخلاق و عمل صالح که مقربان درگاه الهی هستند، اصحاب الیمین: گروه سعادتمندی که نامه اعمالشان به علامت پیروزی در امتحانات الهی به دست راستشان داده می‌شود و اصحاب الشمال: شقاوتمندانی که نامه اعمال آن‌ها به دست چپ آن‌ها داده می‌شود و این علامت مردودیت آن‌هاست. تحلیل تفسیری این سه گروه بر اساس منابع معتبر اسلامی (مانند المیزان، تسنیم، تفسیر نمونه، مجمع البیان و ...)، به استخراج ویژگی‌های رفتاری، اعتقادی و اخلاقی برای هر گروه منجر شده است و این ویژگی‌ها، به شاخص‌های قابل ارزیابی تبدیل شده‌اند.

۲) لایه شاخص‌های ارزیابی

در این لایه، معیارها و ویژگی‌های هر گروه به صورت شاخص‌های کمی و قابل سنجش تعریف شده‌اند. این شاخص‌ها، از تلفیق تحلیل محتوای سوره واقعه، سایر آیات قرآنی مرتبط، و روایات اهل بیت عصمت و طهارت علیهم السلام استخراج شده‌اند.

ابتدا ویژگی‌های گروه سابقون بیان می‌شود. خداوند سبحان در مبارکه مؤمنون آیات شریفه‌ی ۵۸ تا ۶۱ درباره اوصاف سابقون چنین می‌فرماید:

إِنَّ الَّذِينَ هُمْ مِنْ خَشْيَةِ رَبِّهِمْ مُشْفِقُونَ ﴿۵۷﴾ وَالَّذِينَ هُمْ بِآيَاتِ

[Downloaded from mail.spiritual-health.ir on 2026-11-18]

[DOI: 10.30491/JSH.4.4.770]

رَبِّهِمْ يُؤْمِنُونَ ﴿۵۸﴾ وَالَّذِينَ هُمْ بِرَبِّهِمْ لَا يُشْرِكُونَ ﴿۵۹﴾ وَالَّذِينَ يُؤْتُونَ مَا آتَوْا وَقُلُوبُهُمْ وَجِلَةٌ أَنَّهُمْ إِلَى رَبِّهِمْ رَاجِعُونَ ﴿۶۰﴾ أُولَئِكَ يُسَارِعُونَ فِي الْخَيْرَاتِ وَهُمْ لَهَا سَابِقُونَ ﴿۶۱﴾. لذا محورهای اصلی آیات فوق که بیانگر ویژگی‌های سابقون است عبارتند از: خشیت در برابر پروردگار، ایمان به آیات خداوند متعال، شریک قائل نبودن به خداوند متعال، عطا و بخشش در راه خداوند و نگرانی از پذیرش و قبولی آن، ایمان به معاد و سبقت و سرعت در کارهای نیک.

علامه طباطبایی در تفسیر المیزان درباره ویژگی‌های سابقون در آیات ۱۵ و ۱۶ مبارکه واقعه: عَلَى سُرُرٍ مَوْضُونَةٍ ﴿۱۵﴾ مُتَّكِئِينَ عَلَيْهَا مُتَقَابِلِينَ ﴿۱۶﴾ میفرماید: منظور از رو به روی هم نشستن در این آیات معنای تحت اللفظی آن نیست بلکه کنایه از نهایت درجه انس و حسن معاشرت و صفای باطن ایشان است و میخواهد بفرماید که مقربین و سابقون به پشت سر یکدیگر نگاه نمی‌کنند و پشت همدیگر عیبگویی ندارند و غیبت نمی‌کنند بلکه هرچه دارند رو به روی هم می‌گویند (۱۰)، (۱۱، ج ۱۹، ص ۲۰۸). لذا یکی از خصوصیت‌های بارز سابقون، حسن معاشرت و صفای باطن آنان می‌باشد. در ادامه برخی آیات دیگر بیان می‌شود که می‌تواند در ذیل این ویژگی مطرح شود. این آیات به همراه محورهای اصلی استفاده شده در این پژوهش ذکر شده‌اند.

پایبندی به نیکوترین سخنان و اعراض از لغو و بیهوده‌گویی: وَقُلْ لِعِبَادِي يَقُولُوا الَّتِي هِيَ أَحْسَنُ إِنَّ الشَّيْطَانَ يَنْزَغُ بَيْنَهُمْ إِنَّ الشَّيْطَانَ كَانَ لِلْإِنْسَانِ عَدُوًّا مُبِينًا ﴿۵۳﴾ (مبارکه اسراء)، قَدْ أَفْلَحَ الْمُؤْمِنُونَ ﴿۱﴾..وَالَّذِينَ هُمْ عَنِ اللَّغْوِ مُعْرِضُونَ ﴿۳﴾ (مبارکه مومنون)؛ زندگی بر مدار صداقت و راستی و درستی: يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَقُولُوا قَوْلًا سَدِيدًا ﴿۷۰﴾ (مبارکه احزاب)؛ دفع بدی با نیکی: ادْفَعْ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ فَإِذَا الَّذِي بَيْنَكَ وَبَيْنَهُ عَدَاوَةٌ كَأَنَّهُ وَلِيٌّ حَمِيمٌ ﴿۳۴﴾ (فصلت)؛ اصلاح ذات البین و اختلاف زدایی: وَاعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا وَلَا تَفَرَّقُوا... ﴿۱۰۳﴾ (مبارکه آل عمران)؛ پرهیز از غیبت و عیب جویی و استهزاء: ... وَلَا تَجَسَّسُوا وَلَا يَغْتَبْ بَعْضُكُمْ بَعْضًا أَيُحِبُّ أَحَدُكُمْ أَنْ يَأْكُلَ لَحْمَ أَخِيهِ مَيْتًا فَكَرِهْتُمُوهُ ... ﴿۱۲﴾ (مبارکه حجرات)، وَيْلٌ لِكُلِّ هُمَزَةٍ لُمَزَةٍ ﴿۱﴾ (مبارکه الهمزة)؛ احترام به والدین: ... أَلَّا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا...﴿۱۵۱﴾ (مبارکه انعام)؛ پایبندی به عهد و پیمان و ادای امانت: إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تُؤَدُّوا الْأَمَانَاتِ إِلَى أَهْلِهَا ... ﴿۵۸﴾ (مبارکه نساء)، يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَوْفُوا بِالْعُقُودِ... ﴿۱﴾ (مبارکه مائده) .

از دیگر ویژگی‌های سابقون می‌توان به امامت و رهبری جامعه اشاره کرد. چرا که در تفسیر المیزان آمده است: سابقون از خداوند درخواست می‌کنند که به آنان توفیق دهد تا در راه انجام خیرات و به‌دست آوردن رحمت الهی از یکدیگر سبقت گیرند و در نتیجه، دیگرانی که دوستدار تقوا هستند از آنان بیاموزند و از آنان پیروی کنند: وَالَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا ... وَاجْعَلْنَا لِلْمُتَّقِينَ إِمَامًا ﴿۷۴﴾ (مبارکه فرقان) و آنان که می‌گویند: پروردگارا! ... ما را پیشوای پرهیزکاران قرار ده (۱۱،ج ۱۵، ص۳۳۹). و در حقیقت، امام معصوم پیشاپیش این صفوف و سبقت‌ها است و اسوه مردم و امام و پیشوای خلق است (۱۰).

با توجه به تفسیر آیت الله جوادی آملی در (۱۲) آیه دیگری که می‌تواند ذیل ویژگی فوق یعنی امامت و رهبری مطرح شود آیه شریفه وَجَعَلْنَا مِنْهُمْ أَئِمَّةً يَهْدُونَ بِأَمْرِنَا لَمَّا صَبَرُوا وَكَانُوا بِآيَاتِنَا يُوقِنُونَ ﴿۲۴﴾ (مبارکه سجده) است. و لذا با توجه به اوصاف بیان شده در این آیه از جمله ویژگی‌های دیگر مستخرج برای دسته سابقون می‌توان به صبر، استقامت و یقین و همچنین امر به معروف و نهی از منکر نیز اشاره کرد.

در حدیثی نیز می‌خوانیم که ابن عباس می‌گوید: از رسول خدا (ص) درباره وَالسَّابِقُونَ السَّابِقُونَ ﴿۱۰﴾ (مبارکه واقعه) سؤال کردم، فرمود: جبرئیل به من چنین گفته است: آن‌ها علی (ع) و پیروان او هستند که پیشگامان به سوی بهشت و مقربان درگاه خدایند به خاطر احترامی که خدا برای آن‌ها قائل شده است (۱۳). لذا پیرو و شیعه حضرت علی (ع) بودن از جمله ویژگی‌های اصلی سابقون است. شیعه یعنی مشایعت کننده امامش، و لذا شیعه حقیقی نه تنها در دل، حب اهل بیت را دارد بلکه در قول، فعل و عمل هم سعی دارد همانند امامش عمل کند.

در کتاب مجمع البیان در ذیل آیه وَالسَّابِقُونَ السَّابِقُونَ ﴿۱۰﴾ از علی (ع) نقل شده است که فرمودند: منظور سبقت گرفتن به انجام نمازهای پنجگانه است (۱۱، ج ۱۹، ص ۱۹۸). لذا از دیگر ویژگی‌های سابقون اقامه نماز اول وقت است.

در حدیثی دیگر، از پیامبر اکرم (ص) در مورد سابقون از محضرشان سوال شد، رسول گرامی اسلام (ص) فرمودند...: آن‌ها کسانی هستند که وقتی حق به آن‌ها داده شود پذیرا می‌گردند، و هنگامی که از حق سؤال شوند آن‌را در اختیار می‌گذارند، و درباره مردم آنگونه حکم می‌کنند که درباره خودشان چنین می‌کنند (۱۳). لذا حق پذیری و حق‌گویی و قضاوت عادلانه از جمله ویژگی‌های این دسته است (۱۰).

در تفسیر نمونه آمده است: مطابق با آیه شریفه ثُمَّ أَوْرَثْنَا الْكِتَابَ الَّذِينَ اصْطَفَيْنَا مِنْ عِبَادِنَا فَمِنْهُمْ ظَالِمٌ لِنَفْسِهِ وَمِنْهُمْ مُقْتَصِدٌ وَمِنْهُمْ سَابِقٌ بِالْخَيْرَاتِ بِإِذْنِ اللَّهِ ذَلِكَ هُوَ الْفَضْلُ الْكَبِيرُ ﴿۳۲﴾ (مبارکه فاطر) از جمله خصوصیات سابقون می‌توان به وراثت و پاسداری کتاب الهی یعنی قرآن اشاره کرد. یعنی تنها کسانی می‌توانند حق وراثت و پاسداری این میراث عظیم را انجام دهند که در صف سابقون بالخیرات درآیند (۱۰).

از دیگر ویژگی‌های سابقون می‌توان به تفکر و راز و نیاز و نیایش با حضرت احدیت اشاره کرد.

الَّذِينَ يَذْكُرُونَ اللَّهَ قِيَامًا وَقُعُودًا وَعَلَى جُنُوبِهِمْ وَيَتَفَكَّرُونَ فِي خَلْقِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ رَبَّنَا مَا خَلَقْتَ هَذَا بَاطِلًا سُبْحَانَكَ فَقِنَا عَذَابَ النَّارِ ﴿۱۹۱﴾ (مبارکه آل عمران)، وَقَالَ رَبُّكُمُ ادْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ إِنَّ الَّذِينَ يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِي سَيَدْخُلُونَ جَهَنَّمَ دَاخِرِينَ ﴿۶۰﴾ (مبارکه غافر).

[Downloaded from mail.spiritual-health.ir on 2026-11-18]

[DOI: 10.30491/JSH.4.4.770]

در روایت دیگری آمده است که از امام باقر ع درباره تفسیر دو آیه ۳۲ و ۳۳ مبارکه فاطر پرسیدند ... که چه کسی ... پیشی‌گیرنده در اعمال نیک است؟ حضرت پاسخ داد: به خداوند سوگند! کسی که ... و امر به معروف و نهی از منکر انجام دهد. (۱۴، ج ۷، ص ۵۹۰). لذا، امر به معروف و نهی از منکر کردن از دیگر ویژگی‌های سابقون است.

انجام امر به معروف و نهی از منکر واجب عینی است یعنی همانند نماز و روزه فرض (واجب) است. و در حقیقت امر به کارهای نیک و نهی از امور بد همان امر به معروف و نهی از منکر است و لذا امر به معروف یعنی دعوت به اصحاب یمین و کارهای خیرشان و نهی از منکر یعنی نهی از اصحاب شمال و امور ناپسندشان.

در ادامه ویژگی‌های مربوط به اصحاب یمین را بیان می‌کنیم.

خداوند سبحان در آیات ۱۳ تا ۱۸ سوره بلد درباره اصحاب یمین چنین می‌فرماید: فَكُّ رَقَبَةٍ ﴿۱۳﴾ أَوْ إِطْعَامٌ فِي يَوْمٍ ذِي مَسْغَبَةٍ ﴿۱۴﴾ يَتِيمًا ذَا مَقْرَبَةٍ ﴿۱۵﴾ أَوْ مِسْكِينًا ذَا مَتْرَبَةٍ ﴿۱۶﴾ ثُمَّ كَانَ مِنَ الَّذِينَ آمَنُوا وَتَوَاصَوْا بِالصَّبْرِ وَتَوَاصَوْا بِالْمَرْحَمَةِ ﴿۱۷﴾ أُولَئِكَ أَصْحَابُ الْمَيْمَنَةِ ﴿۱۸﴾.

در مبارکه الحاقه در مورد اعتقاد اصحاب یمین به حسابرسی اعمال در روز قیامت می‌فرماید: فَأَمَّا مَنْ أُوتِيَ كِتَابَهُ بِيَمِينِهِ ...﴿۱۹﴾ إِنِّي ظَنَنْتُ أَنِّي مُلَاقٍ حِسَابِيَهْ ﴿۲۰﴾.

لذا محورهای اصلی آیات فوق عبارتند از: آزاد کردن انسان‌ها از اسارت، اطعام مادی و معنوی نیازمندان، صله ارحام، ایمان به خدا، دعوت و توصیه به صبر و مهربانی و معاد باوری.

در حدیثی از پیامبر مکرم اسلام (ص) درباره اصحاب یمین چنین آمده است؛ حضرت رسول خدا (ص) می‌فرمایند: به شما خبر دهم که خداوند مردم را دوگونه خلق کرده است و من را در بهترین گروه قرار داده است و این گفته خداوند است که می‌فرماید: و أَصْحَابُ الْيَمِينِ؛ وأَصْحَابُ الشِّمَال؛ پس من جزو اصحاب یمین هستم و من در میان اصحاب یمین از همه بهتر هستم (۱۵، ج ۲، ص ۳۴۷). با توجه به فرمایش پیامبر اکرم (ص) این نتیجه حاصل می‌شود که سابقون عالی‌ترین مرتبه از مراتب اصحاب یمین را دارا هستند. به عبارتی سابقون ویژگی‌های اصحاب یمین را به طریق اولی ملبس هستند. و همچنین هر خیری که خداوند در قرآن امر به انجام آن کرده است می‌توان جز ویژگی‌های اصحاب یمین دانست.

در ادامه برای ارزیابی جامع‌تر سیستم طراحی شده، چهار مورد از ویژگی‌های مومنان را که طبق حدیث فوق می‌توان از ویژگی‌های اصحاب یمین برشمرد، به همراه آیات مربوط به آن بیان می‌شود؛ این چهار مورد عبارتند از: حفظ حریم بین محرم و نامحرم و دوری از نگاه حرام، اهل توبه و اصلاح خطا بودن، روزه‌داری و اهل مشورت بودن.

قُلْ لِلْمُؤْمِنِينَ يَغُضُّوا مِنْ أَبْصَارِهِمْ وَيَحْفَظُوا فُرُوجَهُمْ ذَٰلِكَ أَزْكَىٰ لَهُمْ ... ﴿۳۰﴾ (مبارکه نور)

وَقُلْ لِلْمُؤْمِنَاتِ يَغْضُضْنَ مِنْ أَبْصَارِهِنَّ وَيَحْفَظْنَ فُرُوجَهُنَّ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا ۖ وَلْيَضْرِبْنَ بِخُمُرِهِنَّ عَلَىٰ جُيُوبِهِنَّ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا ...﴿۳۱﴾ (مبارکه نور)

.... مَنْ عَمِلَ مِنْكُمْ سُوءًا بِجَهَالَةٍ ثُمَّ تَابَ مِنْ بَعْدِهِ وَأَصْلَحَ فَأَنَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿۵۴﴾ (مبارکه انعام)

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ ... ﴿۱۸۳﴾ (مبارکه بقره)

وَالَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِرَبِّهِمْ ... وَأَمْرُهُمْ شُورَىٰ بَيْنَهُمْ ... ﴿۳۸﴾ (مبارکه شوری)

در روایات متعددی از اهل بیت عصمت و طهارت علیهم السلام، مراد از یمین، امام علی (ع) و اصحاب یمین نیز به پیروان آن بزرگوار تفسیر شده‌اند (۱۵،ج ۲، ص ۳۴۸). لذا از دیگر ویژگی‌های اصحاب یمین می‌توان به اعتقاد به ولایت اهل بیت عصمت و طهارت علیهم السلام و تاسی و پیروی از آن بزرگواران اشاره کرد.

حال که ویژگی‌های مربوط به گروه سابقون و اصحاب یمین ذکر گردید، در ادامه به بیان ویژگی‌های اصحاب شمال می‌پردازیم. آیاتی که ویژگی‌های اهل شمال از آن استخراج می‌شود به شرح زیر است:

در مبارکه واقعه میفرماید: وَأَصْحَابُ الشِّمَالِ مَا أَصْحَابُ الشِّمَالِ ﴿۴۱﴾ إِنَّهُمْ كَانُوا قَبْلَ ذَٰلِكَ مُتْرَفِينَ ﴿۴۵﴾ وَكَانُوا يُصِرُّونَ عَلَى الْحِنْثِ الْعَظِيمِ ﴿۴۶﴾ وَكَانُوا يَقُولُونَ أَئِذَا مِتْنَا وَكُنَّا تُرَابًا وَعِظَامًا أَإِنَّا لَمَبْعُوثُونَ ﴿۴۷﴾.

با توجه به آیات فوق کفران نعمات الهی و عدم سپاسگزاری از پروردگار، پافشاری و اصرار بر گناه و تکذیب معاد از جمله ویژگی‌های اصحاب شمال می‌باشد.

خداوند در مبارکه مدثر نیز ترک نماز، عدم اطعام مسکین، همنشینی با اهل باطل و عدم اعتقاد به روز جزا را از جمله اوصاف اهل دوزخ بیان فرموده‌است: مَا سَلَكَكُمْ فِي سَقَرَ ﴿۴۲﴾ قَالُوا لَمْ نَكُ مِنَ الْمُصَلِّينَ ﴿۴۳﴾ وَلَمْ نَكُ نُطْعِمُ الْمِسْكِينَ ﴿۴۴﴾ وَكُنَّا نَخُوضُ مَعَ الْخَائِضِينَ ﴿۴۵﴾ وَكُنَّا نُكَذِّبُ بِيَوْمِ الدِّينِ ﴿۴۶﴾.

طبق آیات زیر از دیگر ویژگی‌های اهل دوزخ سوء ظن به خداوند سبحان و ناامیدی از درگاه رحمت او، کم فروشی، اسراف و بخل است:

... إِنَّهُ لَا يَيْأَسُ مِنْ رَوْحِ اللَّهِ إِلَّا الْقَوْمُ الْكَافِرُونَ ﴿۸۷﴾ (مبارکه یوسف)

وَيْلٌ لِلْمُطَفِّفِينَ ﴿۱﴾ (مبارکه مطففین)

وَأَنَّ الْمُسْرِفِينَ هُمْ أَصْحَابُ النَّارِ ﴿۴۳﴾ (مبارکه غافر)

الَّذِينَ يَبْخَلُونَ وَيَأْمُرُونَ النَّاسَ بِالْبُخْلِ وَيَكْتُمُونَ مَا آتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ وَأَعْتَدْنَا لِلْكَافِرِينَ عَذَابًا مُهِينًا ﴿۳۷﴾ (مبارکه نساء)

لازم به ذکر است که ویژگی‌هایی از جمله غیبت، دروغ و ... نیز از اوصاف مربوط به اهل دوزخ است اما به علت اینکه در بخش‌های مربوط به سابقون و اصحاب یمین عکس این اوصاف یعنی پرهیز از غیبت، صداقت و ... بیان شده است، لذا از ذکر آن‌ها امتناع گردید.

حال که ویژگی‌های مربوط به گروه سابقون، یمین و شمال بیان شد، پرسشنامه مطابق مقیاس لیکرت را بر اساس این ویژگی‌ها طراحی می‌کنیم.

[Downloaded from mail.spiritual-health.ir on 2026-11-18]

[DOI: 10.30491/JSH.4.4.770]

۳) لایه ابزار سنجش (پرسشنامه خودارزیابی)

بر اساس شاخص‌های فوق، پرسشنامه‌ای طراحی شده که با استفاده از مقیاس لیکرت پنج‌درجه‌ای ۱ (خیلی کم) تا ۵ (خیلی زیاد)، وضعیت فرد را در هر شاخص بررسی می‌کند. در ادامه همه سوالات پرسشنامه را به ترتیب انتساب در گروه سابقون، یمین و شمال بیان می‌کنیم.

۱. تا چه حد ایمان به حضور خداوند دارید و حب پروردگار در قلب شما جاری است؟
۲. آیا در انتخاب‌های زندگی‌تان رضایت خداوند را در نظر می‌گیرید؟
۳. چه میزان داشته‌ها و موفقیت‌هایتان را از جانب خدا دانسته و در کارهایتان به او توکل می‌کنید؟
۴. تا چه حد در انجام کارهایتان خلوص نیت دارید؟
۵. چه قدر دوست دارید دیگران از علم و آگاهی شما بهره‌مند شوند؟
۶. چه میزان برای دستگیری از نیازمندان و گره‌گشایی از گرفتاران از وجهه اجتماعی و اعتبار خود خرج می‌کنید؟
۷. آیا با اعراض از سخنان لغو و بیهوده برای ایجاد محیطی سالم و پاکیزه در جمع‌های اجتماعی تلاش می‌کنید؟
۸. گفتار شما تا چه حد بر پایه صدق و راستی است؟
۹. تا چه حد سعی می‌کنید بدی‌های دیگران را با خوبی دفع کنید؟
۱۰. چه میزان سعی در اختلاف زدایی بین مردم و اصلاح ذات البین دارید؟
۱۱. چه میزان از غیبت و عیب جویی پرهیز می‌کنید؟
۱۲. مهربانی و احترام به والدین چه میزان برای شما اولویت دارد؟
۱۳. تا چه حد به عهد و پیمان‌هایی که می‌بندید وفادار هستید؟
۱۴. آیا نمازهای یومیه خود را معمولاً در اول وقت اقامه می‌کنید؟
۱۵. آیا از دیدن داشته‌ها و نعمت‌هایی که خداوند به دیگران بخشیده خوشحال می‌شوید؟
۱۶. چه میزان به انتقادهای سازنده دیگران اهمیت می‌دهید و اهتمام به خردورزی دارید؟
۱۷. چه قدر در برخورد با دیگران اهل انصاف و عدالت هستید؟
۱۸. آیا باور دارید که شناخت و پیروی از اهل بیت علیهم السلام باعث هدایت واقعی انسان است؟
۱۹. چه میزان سعی در تامل بر آیات قرآن و عمل به این تعالیم روح بخش دارید؟
۲۰. چه میزان اهل استقامت هستید و به آیات پروردگار یقین دارید؟
۲۱. چه میزان اهل تقوا بوده و در برابر وسوسه‌های شیطانی مقاومت می‌کنید؟
۲۲. چه میزان اهل دعا و نیایش و راز و نیاز با پروردگار هستید؟
۲۳. آیا اهل امر به معروف و نهی از منکر هستید؟
۲۴. چه میزان اهل صله ارحام هستید؟
۲۵. آیا تمایل به همکاری در امور خیریه دارید؟
۲۶. وقتی خودتان یا دیگری با مشکلی مواجه می‌شوید، چه قدر صبر کرده و دیگران را به صبر و شکیبایی دعوت می‌کنید؟
۲۷. آیا اغلب خشم خود را کنترل می‌کنید؟
۲۸. آیا به معاد و روز قیامت باور و یقین دارید؟
۲۹. چه میزان به انجام فریضه روزه اهمیت می‌دهید؟
۳۰. چه میزان از نگاه حرام و اختلاط غیر ضروری با نامحرم پرهیز می‌کنید؟
۳۱. اگر مرتکب خطایی شوید، تا چه حد فوراً در جهت جبران آن اقدام می‌کنید؟
۳۲. چه میزان اهل مشورت کردن هستید؟
۳۳. چه میزان سپاسگزار و قدردان نعمت‌های الهی هستید؟
۳۴. چقدر تلاش می‌کنید با دیگران با احترام و بدون احساس برتری برخورد کنید؟
۳۵. چه میزان سعی می‌کنید گناهی که مرتکب شده‌اید را تکرار نکنید؟
۳۶. آیا سعی در به جا آوردن نمازهای یومیه خود دارید؟
۳۷. آیا تمایل به اطعام مساکین دارید؟
۳۸. چه میزان با افرادی معاشرت می‌کنید که کلام آن‌ها نافع و ارزشمند است؟
۳۹. چه میزان حسن ظن به خداوند دارید؟
۴۰. چه میزان از کم فروشی اجتناب می‌کنید؟
۴۱. چه میزان از اسراف و تبذیر دوری می‌کنید؟
۴۲. چه میزان از بخل و وابستگی به تعلقات دنیا اجتناب می‌کنید؟

به طور کلی روایی سوالات مستخرج از آیات قرآن کریم و احادیث اهل بیت عصمت و طهارت علیهم السلام توسط متخصصین زبده و خبرگان علوم قرآن و حدیث تایید شده است. همچنین پایایی ابزار با اجرای سوالات پرسشنامه روی نمونه‌ای شامل ۴۱۰ نفر با ضریب آلفای کرونباخ ۰/۸۹ مورد تایید است.

حال که سوالات پرسشنامه بیان شد، در بخش بعد لایه بازخورد محرمانه شرح داده می‌شود.

۴) لایه بازخورد محرمانه و شخصی‌سازی‌شده

پس از تکمیل پرسشنامه توسط کاربر، الگوریتم سیستم به تحلیل امتیازهای کسب‌شده پرداخته و بر پایه‌ی پاسخ‌های کاربر و بر اساس نقاط قوت و ضعف مشخص‌شده در پاسخ‌ها، رهنمودهایی الهام‌گرفته از قرآن و روایات اهل بیت عصمت و طهارت علیهم السلام برای بهبود و تعالی شخص ارائه می‌شود. از جمله ویژگی‌های این لایه می‌توان به حفظ حریم شخصی و ارائه بازخورد سازنده، بدون قضاوت مستقیم اشاره کرد. برای سهولت فهم اینکه سوالات پرسشنامه از کدام آیات نشات گرفته شده، ابتدا این آیات بیان می‌شود و در ذیل آن سوالات متناظر مطرح و متعاقبا توصیه‌هایی مرتبط از کلام پر نور قرآن و اهل بیت عصمت و طهارت علیهم السلام ذکر می‌شود. معیارهای استخراج شده در مجموع ۳۳ مورد است که بخش‌های ۱ تا ۱۷ مرتبط با ویژگی‌های بارز سابقون می‌باشد.

۱. إِنَّ الَّذِينَ هُمْ مِنْ خَشْيَةِ رَبِّهِمْ مُشْفِقُونَ ﴿۵۷﴾ وَالَّذِينَ هُمْ بِآيَاتِ رَبِّهِمْ يُؤْمِنُونَ ﴿۵۸﴾ (مبارکه مومنون)

الف) تا چه حد ایمان به حضور خداوند دارید و حبّ پروردگار

[Downloaded from mail.spiritual-health.ir on 2026-11-18]
[DOI: 10.30491/JSH.4.4.770]

در قلب شما جاری است؟

رهنمود: سابقون ایمان و اعتقاد راسخ به حضور خداوند در زندگی خود دارند. لقمان حکیم در نصیحتی خیرخواهانه در این باره به فرزند خویش می‌گوید: ای فرزندم، به درستی که دنیا دریای ژرفی است که عالمان فراوانی در آن هلاک شده اند، پس کشتی نجات خویش را درآن، ایمان به خداوند قرار ده (۱۶،ج۱، ص۱۶). ایمان به خدا نه تنها در بزنگاه امتحان‌ها کشتی نجات است و به مقصد رساننده بلکه یکی از آثار بینظیر آن، آرامش و سکینه قلبی است: هُوَ الَّذِی أَنْزَلَ السَّكِينَةَ فِی قُلُوبِ الْمُؤْمِنِينَ لِيَزْدَادُوا إِيمَانًا مَعَ إِيمَانِهِمْ ...﴿۴﴾ (مبارکه فتح) اوست که آرامش را در دل‌های مؤمنان نازل کرد، تا ایمانی بر ایمان‌شان بیفزاید. آری ایمان قلب را مصفّا میکند، ایمان قلب را از اغیار مبرّا می‌کند، ایمان قلب را حرم امن الهی می‌کند. که به فرموده امام صادق (ع): قلب حرم خداست، در حرم خدا غیر خدا را جای مده (۱،ج ۶۷، ص۲۵).

ب) آیا در انتخاب‌های زندگی‌تان رضایت خداوند را در نظر می‌گیرید؟

رهنمود: سابقون معیار انتخاب‌هایشان رضایت خداوند سبحان است. خداوندی که در حدیث قدسی میفرماید: ای انسان همه چیز را برای تو خلق کردم و تو را برای خودم (۱۷). یعنی ای انسان خود را به بهای اندک مفروش إِنَّ الَّذِينَ يَشْتَرُونَ ... ثَمَنًا قَلِيلًا ...﴿۷۷﴾ (مبارکه آل عمران). خداوند خریدار تو است. إِنَّ اللَّهَ اشْتَرَى مِنَ الْمُؤْمِنِينَ أَنْفُسَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ بِأَنَّ لَهُمُ الْجَنَّةَ ...﴿۱۱۱﴾ (مبارکه توبه).

پس به جای راضی کردن دیگران به دنبال رضایت خدا باش چرا که همه عزت‌ها از آن خداست فَإِنَّ الْعِزَّةَ لِلَّهِ جَمِيعًا ﴿۱۳۹﴾ (مبارکه نساء).

۲. وَالَّذِينَ هُمْ بِرَبِّهِمْ لَا يُشْرِكُونَ ﴿۵۹﴾ (مبارکه مومنون)

الف) چه میزان داشته‌ها و موفقیت‌هایتان را از جانب خدا دانسته و در کارهایتان به او توکل می‌کنید؟

رهنمود: سابقون داشته‌ها و توفیقاتشان را از جانب حق می‌دانند و همواره در همه امور به خدا توکل می‌کنند. در اهمیت توکل همین بس که خداوند سبحان در آیه شریفه ۱۵۹مبارکه آل عمران میفرماید: «و چون تصمیم گرفتی، بر خدا توکل کن». اما معنای توکل چیست؟ جواب این سوال در حدیثی از پیامبر (ص) آمده است. پیامبر (ص) از جبرئیل درباره توکل بر خداوند سوال کرد، جبرئیل در جواب گفت: توکل در مأیوس گشتن از خلق است. پس آنگاه که بنده به چنین معرفتی رسید، برای غیر خدا کار نمی‌کند و به غیر او امید نمی بندد و از غیر او نمی ترسد و طمع به غیر خداوند ندارد این معنای توکل بر خداوند است (۱۸، ج ۱، ص ۲۶۱).

ب) تا چه حد در انجام کارهایتان خلوص نیت دارید ؟

رهنمود: سابقون در انجام کارهایشان خلوص نیت دارند؛ چرا که شیطان لعین، به عزت رب العالمین قسم یاد کرده است که همه بندگان را گمراه می‌سازد، مگر اهل اخلاص را: قَالَ فَبِعِزَّتِكَ لَأُغْوِيَنَّهُمْ أَجْمَعِينَ ﴿۸۲﴾ إِلَّا عِبَادَكَ مِنْهُمُ الْمُخْلَصِينَ ﴿۸۳﴾ (مبارکه ص). به راستی چه کسی با خداوند معامله کرد و ضرر دید؟ حضرت فاطمه زهرا (س) در اینباره فرمودند: کسی که عبادت خالصانه‌اش را به سوی خدا بالا بفرستد، خداوند بهترین مصلحتش را به سوی او فرو خواهد فرستاد (۱۹، ج ۲، ص ۱۰۸).

۳. وَالَّذِينَ يُؤْتُونَ مَا آتَوْا وَقُلُوبُهُمْ وَجِلَةٌ أَنَّهُمْ إِلَى رَبِّهِمْ رَاجِعُونَ ﴿۶۰﴾ (مبارکه مومنون)

الف) چه میزان برای دستگیری از نیازمندان و گره گشایی از گرفتاران از وجهه اجتماعی و اعتبار خود خرج می‌کنید؟

رهنمود: سابقون برای کمک به خلق خدا از هیچ کمکی فروگذار نیستند؛ در اهمیت گره گشایی از خلق خدا همین بس که امام رضا (ع) فرمودند: هر کس گِرِه از کارِ مؤمنی بگشاید (و غمی را از او بزداید)، خداوند هم در قیامت، کار بسته او را می گشاید (و اندوهش را می زداید) (۱۶، ج ۲، ص۲۰۰). گاهی به سبب آبرو و مقبولیت اجتماعی، می‌توان گره از کار گرفتاری گشود. گاهی با انفاق از مالی که خداوند بخشیده، می‌توان غم از چهره مومنی زدود. در آیه شریفه ۹۲ مبارکه آل عمران میفرماید: «وهرگز به [حقیقتِ] نیکی [به طور کامل] نمی‌رسید تا از آنچه دوست دارید انفاق کنید».

چو غنچه گر چه فروبستگی‌ست کارِ جهان

تو همچو بادِ بهاری گره‌گشا می‌باش (حافظ(علیه الرحمه))

ب) چه قدر دوست دارید دیگران از علم و آگاهی شما بهره‌مند شوند؟

رهنمود: سابقون دانش خود را بذل می‌کنند؛ چرا که در مذمت نهان داشتن علم همین بس که پیامبر (ص) می‌فرمایند: همه چیز حتی ماهی دریا و مرغ هوا نهان کننده علم را لعنت کنند (۲۰، ج۱ ، ص ۶۰۳). در آیه شریفه ۲ مبارکه جمعه درباره پیامبر (ص) آمده است: «اوست که در میان مردم بی سواد، پیامبری از خودشان برانگیخت تا آیات او را بر آنان بخواند و آنان را [از آلودگی های فکری و روحی] پاکشان کند و به آنان کتاب و حکمت بیاموزد، و آنان به یقین پیش از این در گمراهی آشکاری بودند». از این آیه استفاده می‌شود که هدف از ارسال انبیاء تزکیه، آگاهی و هدایت انسان است و به این علت هدایت و ارشاد قلوب آنچنان اجر و قربی نزد خداوند دارد که پیامبر (ص) در این باره فرمودند: ای علی! اگر خداوند به دستان تو انسانی را هدایت کند، از آنچه خورشید بر آن تابیده برای تو بهتر است (۱۶، ج ۵،ص ۲۸).

٤. وَقُلْ لِعِبَادِي يَقُولُوا الَّتِي هِيَ أَحْسَنُ إِنَّ الشَّيْطَانَ يَنْزَغُ بَيْنَهُمْ إِنَّ الشَّيْطَانَ كَانَ لِلْإِنْسَانِ عَدُوًّا مُبِينًا ﴿۵۳﴾ (مبارکه اسراء)

الف) آیا با اعراض از سخنان لغو و بیهوده برای ایجاد محیطی سالم و پاکیزه در جمع‌های اجتماعی تلاش می‌کنید؟

رهنمود: سابقون به هنگام سخن گفتن، نه تنها از لغو اعراض می‌کنند: وَالَّذِينَ هُمْ عَنِ اللَّغْوِ مُعْرِضُونَ ﴿۳﴾ (مبارکه مؤمنون) بلکه به نیکوترین وجه ممکن سخن می‌گویند. خداوند در مبارکه اسراء آیه شریفه ۵۳ می‌فرماید: «و به بندگانم بگو: سخنی را که نیکوتر است، بگویند؛ زیرا شیطان میان آنان [به سبب سخنان زشت و بی

[Downloaded from mail.spiritual-health.ir on 2026-11-18]

[DOI: 10.30491/JSH.4.4.770]

منطق] دشمنی و نزاع می‌افکند». به راستی چه کدورت‌ها و بغض‌ها و دل شکستن‌هایی که در اثر بی‌ملاحظگی به کلام و نحوه سخن گفتن ایجاد می‌شود. حال آنکه قلب مومن به منزله حرم الهی است و شکستن آن چه آثار زیانباری می‌تواند به همراه داشته باشد. به این علت است که امام علی (ع) می‌فرمایند: اندازه‌گیری کن، سپس بِبُر، بیندیش، سپس سخن بگو (۲۱، ج ۴، ص ۵۰۶).

۵. يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا ... وَقُولُوا قَوْلًا سَدِيدًا ﴿۷۰﴾ (مبارکه احزاب)

الف) گفتار شما تا چه حد بر پایه صدق و راستی است؟

رهنمود: سابقون گفتار و رفتارشان بر پایه صدق و راستی است. در مذمت دروغ همین بس که امام حسن عسکری (ع) می‌فرمایند: همه پلیدی‌ها را در خانه‌ای نهادند و کلید آن، دروغ است (۱، ج۶۹، ص۲۶۳). در حدیثی دیگر پیامبر (ص) به علی (ع) فرمودند: ای علی راست بگو اگر چه در حال حاضر به ضرر تو باشد ولی در آینده به نفع توست و دروغ نگو اگر چه در حال حاضر به نفع تو باشد ولی در آینده به ضرر توست (۲۲، ج۲، ص۲۷). نه تنها صداقت از ویژگی‌های بارز یک شیعه و مُحب اهل بیت علیهم السلام است بلکه همه انسان‌ها به هر آیین و دین و مذهب بر آن هم‌نظر هستند. آری به همان میزان که سخن و قول سدید و استوار، جاذبه دارد و صلح و دوستی می‌افریند، به عکس دروغ و سخنان با کنایه تخم دشمنی و کینه می‌افکند و به این علت است که خداوند متعال در مبارکه احزاب میفرماید: «ای اهل ایمان!... و سخن درست و استوار گویید.»

۶. ... وَيَدْرَءُونَ بِالْحَسَنَةِ السَّيِّئَةَ أُولَئِكَ لَهُمْ عُقْبَى الدَّارِ ﴿۲۲﴾ (مبارکه رعد)

الف) تا چه حد سعی می‌کنید بدی‌های دیگران را با خوبی جواب دهید؟

رهنمود: سابقون بدی‌های دیگران را با خوبی جواب می‌دهند. در آیه ۳۴ مبارکه فصلت آمده است: «[بدی را] با بهترین شیوه دفع کن؛ [با این برخورد متین و نیک] ناگاه کسی که میان تو و او دشمنی است [چنان شود] که گویی دوستی نزدیک و صمیمی است». امام کاظم (ع) در این باره می‌فرمایند: نصف عیش و زندگانی آدمی رفق و نرمی است. آری چه زیباست که زشتی‌ها و تندی‌ها را با نرمش و مدارا درمان کنیم برای خواباندن دعواها از اِکسیر محبت استفاده کنیم. که اگر کسی در حال مدارا با مردم از دنیا برود شهید از دنیا رفته است (۱،ج ۷۲، ص ۵۵).

۷. وَاعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا وَلَا تَفَرَّقُوا ...﴿۱۰۳﴾ (مبارکه آل عمران)

الف) چه میزان سعی در اختلاف‌زدایی بین مردم و اصلاح ذات البین دارید؟

رهنمود: سابقون اهتمام به اختلاف‌زدایی بین مردم و اصلاح ذات‌البین دارند. اختلاف یکی از بزرگترین گناهان کبیره است. در مذمت اختلاف پراکنی بین مردم همین بس که وجود مقدس پیامبر (ص) فرمودند: دشمن‌ترین شما در نزد خداوند کسانی هستند که از پی سخن چینی میان دوستان می‌روند. و برادران را از هم جدا می‌کنند و طلب عیب پاکان را می‌نمایند (۲۳، ص۴۵۴). به تعبیر پیامبر اکرم (ص) اختلاف همان حالقه است (۲۰، ص۲۴۰). فلذا ریشه دین و ایمان را می‌تراشد، می‌ساید و از بین می‌برد. پیامبر مکرم اسلام (ص) بیست و سه سال برای اتحاد مردم تلاش کردند. یکی از اهداف ارسال انبیاء اختلاف‌زدایی بوده است و به طور کلی دین اسلام آمده تا اختلاف‌ها را پایان دهد. چنانچه در آیه شریفه ۱۰۳ مبارکه آل عمران می‌فرماید: «و همگی به ریسمان خدا [قرآن و اهل بیت علیهم السلام چنگ زنید، و پراکنده و گروه گروه نشوید». به فرموده پیامبر اکرم (ص) هیچ کس بعد از انجام واجبات، عملی بهتر از اصلاح در میان مردم انجام نداده است.

۸. ... وَلَا يَغْتَبْ بَعْضُكُمْ بَعْضًا أَيُحِبُّ أَحَدُكُمْ أَنْ يَأْكُلَ لَحْمَ أَخِيهِ مَيْتًا فَكَرِهْتُمُوهُ ...﴿۱۲﴾ (مبارکه حجرات)

الف) چه میزان از غیبت و عیب‌جویی پرهیز می‌کنید؟

رهنمود: سابقون از غیبت و عیب‌جویی پرهیز می‌کنند. در مذمت غیبت همین بس که به فرموده پیامبر اکرم (ص) هر کس از مرد یا زن مسلمانی غیبت کند، خداوند تا چهل شبانه روز نماز و روزه او را نپذیرد، مگر این که غیبت شونده او را ببخشد (۱، ج۷۲، ص۲۵۸). در حدیثی دیگر از امام صادق (ع) آمده است: کسی که به منظور عیب‌جویی و ریختن آبروی مومن و اینکه او را از نظر مردم بیندازد سخنی را نقل کند، خداوند او را از ولایتش بیرون کرده، به سوی ولایت شیطان می‌فرستد ولی شیطان هم او را نمی پذیرد (۲۴،ص۴۷۳). از این حدیث مشخص می‌شود که خداوند چه میزان به آبروی و حیثیت مومن بها می‌دهد و به فرموده پیامبر اکرم (ص) کسی که از حیثیت و آبروی برادر دینی خود دفاع کند برای او هفتاد هزار سپر از آتش جهنم خواهد بود (۱، ج ۷۵، ص۲۵۳).

۹. ... وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا ... (مبارکه اسراء)

الف) مهربانی، احترام و اکرام به والدین چه میزان برای شما اولویت دارد؟

رهنمود: سابقون مهربانی و احترام به والدین را در اولویت زندگی خود قرار می‌دهند. پیامبر اکرم (ص) می‌فرمایند: آن دو (پدر و مادر) بهشت و دوزخ تو هستند (۲۵، ج ۱۰، ص ۳۱۶). یعنی با رضایت پدر و مادر بهشتی می‌شوی و با نارضایتی آنان اهل آتش می‌گردی. در مبارکه اسرا آیه شریفه ۲۳ آمده است: «هرگاه یکی از آنان یا دو نفرشان در کنارت به پیری رسند [چنانچه تو را به ستوه آورند] به آنان اُف مگوی و بر آنان [بانگ مزن و] پرخاش مکن، و به آنان سخنی نرم و شایسته [و بزرگوارانه] بگو». جایی که حتی نگاه به چهره پدر و مادر عبادت محسوب می‌شود؛ چه غفلت بزرگیست که سعادت را به شقاوت تبدیل کنیم!

۱۰. إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تُؤَدُّوا الْأَمَانَاتِ إِلَى أَهْلِهَا ... ﴿۵۸﴾ (مبارکه نساء)

الف) تا چه حد به عهد و پیمان‌هایی که می‌بندید وفادار هستید؟

رهنمود: سابقون به عهد و پیمان‌هایی که می‌بندند وفادار هستند. امیر المومنین علی (ع) در خطبه ۵۳ نهج البلاغه می‌فرماید:

[Downloaded from mail.spiritual-health.ir on 2026-11-18]

[DOI: 10.30491/JSH.4.4.770]

... به عهد خویش وفادار باش، .. زیرا هیچ یک از فرائض الهی مانند وفای به عهد نیست که مردم با دیدگاه‌های مختلف، بر آن اتفاق نظر داشته باشند... (۲۶).

البته عهد و پیمان دامنه‌اش وسیع و گسترده است. عهد و پیمان با خداوند شامل انجام واجبات و اجتناب از محرمات است. عهد و پیمان با اهل بیت علیهم‌السلام آن است که آنان را مُفترض الطاعه بدانیم و اطاعت از اهل بیت علیهم السلام را در ردیف اطاعت از خدا واجب بدانیم. يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُولِي الْأَمْرِ مِنْكُمْ ... ﴿۵۹﴾ (مبارکه نساء). و عهد و پیمان با مردم شامل قول و قرارها و عهد و پیمان‌ها با آن‌ها است که به قدری مهم است که معصوم (ع) فرمودند: در مورد سه گروه ایمان و کفر شرط نیست: پدر و مادر، امانت، عهد و پیمان (۲۷، ص۱۲۴).

۱۱. وَالَّذِينَ هُمْ عَلَى صَلَاتِهِمْ يُحَافِظُونَ ﴿۳۴﴾ (مبارکه معارج)

الف) آیا نمازهای یومیه خود را معمولاً در اول وقت اقامه می‌کنید؟

رهنمود: سابقون نمازهای یومیه خود را در اول وقت اقامه می‌کنند. چرا که طبق کلام نورانی امام صادق (ع) برتری نماز اول وقت نسبت به نماز آخر وقت همچون برتری آخرت بر دنیاست (۲۸، ج ۱، ص ۵۸). این مسئله به قدری مورد اهمیت است که از سوی امام باقر (ع) به عنوان یکی از علائم شیعه مطرح می‌گردد (۱، ج۶۵، ص۱۴۹). آری نماز اول وقت یعنی لبیک به ندای پروردگار. نماز اول وقت یعنی در دنیا زیستن ولی از آن دل بریدن، نماز اول وقت یعنی اتصال به منشا و مبدا آفرینش. و به راستی چه زیباست که نه تنها جسم ما بلکه قبله جان ما به سمت الله باشد.

۱۲. به فرموده پیامبر اکرم (ص) سابقون کسانی هستند که وقتی حق به آن‌ها داده شود پذیرا می‌گردند، و هنگامی که از حق سؤال شوند آن‌را در اختیار می‌گذارند، و درباره مردم آنگونه حکم می‌کنند که درباره خودشان چنین می‌کنند (۱۳).

الف) آیا از دیدن داشته‌ها و نعمت‌هایی که خداوند به دیگران بخشیده خوشحال می‌شوید؟

رهنمود: سابقون از دیدن داشته‌ها و نعمت‌هایی که خداوند به دیگران بخشیده خوشحال‌اند. چرا که خداوند در مبارکه نسا آیه شریفه ۳۲ میفرماید: «و نعمت‌ها و مال و ثروتی که خدا به سبب آن برخی از شما را بر برخی برتری داده آرزو مکنید [که آرزویش مایه حسد و فساد است. این تفاوت‌ها و برتری ها لازمه زندگی دنیا و بر اساس محاسبات حکیمانه پروردگار است]». چون از حکیم کار بدون حکمت صادر نمی‌شود. در اهمیت همین نگاه ارزشمند در آیه شریفه ۱۰ مبارکه حشر نیز دعای مومنان واقعی چنین توصیف می‌شود: «پروردگارا... در دل‌هایمان نسبت به مؤمنان، خیانت و کینه قرار مده». و به فرموده مولی‌الموحدین حضرت علی (ع): حسادت دل را سست و تن را بیمار می‌کند (۱، ج ۷۳، ص ۲۵۶).

ب) چه میزان به انتقادهای سازنده دیگران اهمیت می‌دهید و اهتمام به خردورزی دارید؟

رهنمود: سابقون مشمول آیه شریفه ۱۸ مبارکه زمر هستند: «آنان که سخن را می شنوند و از بهترینش پیروی می‌کنند، اینانند کسانی که خدا هدایتشان کرده، و اینان همان خردمندانند». خردورزی چنان جایگاه والایی در دین مبین اسلام دارد که در بیان مبارک امام رضا (ع) از بالاترین عبادات محسوب می‌شود (۱، ج ۷۵، ص ۳۳۵). و در حدیث دیگری پیامبر ختمی مرتبت (ص) به علی (ع) می‌فرمایند: ای علی! تو با عقل خود به خدا تقرّب جوی تا بر آن‌ها (مردمان) پیشی‌گیری (۲۹، ص ۲۵۱).

پ) چه قدر در برخورد با دیگران اهل انصاف و عدالت هستید؟

رهنمود: سابقون در برخورد با دیگران اهل انصاف و عدالت هستند. چرا که خداوند متعال در هر شرایطی حتی زمانی که اجرای آن ظاهرا به ضرر و زیان انسان یا خانواده باشد به آن فرمان می‌دهد در آیه ۱۳۵ مبارکه نساء آمده‌است: «ای اهل ایمان! [همواره در همه امور زندگی] قیام کننده به عدل، و گواهی دهنده برای خدا باشید، هر چند به زیان خود یا پدر و مادر یا خویشانتان باشد» و التزام به آن (عدل و انصاف) نه باعث دوری و عداوت بلکه به فرموده امیرالمومنین علی (ع) سبب کثرت دوستان می‌شود: آدم منصف، دوستان و دوستداران زیادی دارد (۳۰، ج ۲، ص۴۷۶).

۱۳. در حدیثی از رسول خدا درباره وَالسَّابِقُونَ السَّابِقُونَ ﴿۱۰﴾ (مبارکه واقعه) آمده است که: آن‌ها علی علیه‌السّلام و پیروان او هستند ...(۱۳).

الف) آیا باور دارید که شناخت و پیروی از اهل بیت علیهم السلام باعث سعادت و هدایت حقیقی انسان است؟

رهنمود: سابقون باور دارند که پیروی از اهل بیت علیهم السلام باعث سعادت و هدایت حقیقی انسان است. چرا که بینایی و بصیرت انسان در پرتو ارتباط با امام (ع) است. در آیه شریفه ۱۲۲ مبارکه انعام آمده است: «آیا آن که مرده بود و زنده‌اش کرده‌ایم و برایش نوری قرار داده‌ایم که به کمک آن بین مردم راه می‌رود با آن کسی که در تاریکی‌ها فرورفته و بیرون نمی‌آید یکسانند؟!». از کلام امام محمدباقر (ع) منظور از نور در این آیه همان امام و رهبر آسمانی است (۱، ج ۳۵، ص ۴۰۴). لذا کسی که در دنیا امامش را نشناخت، کور و نابیناست و چون در روز قیامت، صورت ها تابع سیرت هاست، از این رو چنین کسی روز قیامت کور و نابینا محشور می‌شود. چنانچه در آیه شریفه ۷۲ مبارکه اسراءآمده است: «و کسی که در این دنیا کوردل باشد، در آخرت هم کوردل و گمراه تر است». و به این علت روی زمین هرگز خالی از حجت معصوم آسمانی نمی‌ماند و امروز وجود مقدس امام زمان (عج) مصباح هدایت و کشتی نجات هستند. در عظمت وجود امام همین بس که امام صادق (ع) فرمودند: بیمنه رزق الوری و بوجوده ثبتت الارض و السماء. از برکت وجود او (یعنی حجت و نماینده الهی) مردم روزی می‌خورند و به خاطر هستی او آسمان و زمین برپاست (۱، ج ۲۳، ص ۱۹). امام رضا (ع) در بیانی مبارک در این باره می‌فرمایند: امام ، همدم و رفیق است و پدر مهربان؛ و رفیق نیمه راه نیست (۱۶، جلد ۱، ص۲۰۰). آری

[Downloaded from mail.spiritual-health.ir on 2026-11-18]

[DOI: 10.30491/JSH.4.4.770]

آن بزرگواران دست پیروان و تابعان حقیقی خود را رها نمی‌کنند و به فرموده خداوند سبحان: وَحَسُنَ أُولَئِکَ رَفِیقًا ﴿۶۹﴾ (مبارکه نساء) و اینان نیکو رفیقانی هستند. بی شک امامت و ولایت اصلی‌ترین پایه دین مبین اسلام است. و یکی از اهداف رسالت تمام انبیاء عظام و اوصیای کرام، آماده‌سازی جوامع برای ظهور مبارک امام (ع) می‌باشد. و همانطور که در نزول قرآن صامت می‌فرماید: لَا رَیْبَ فِیهِ ﴿۲﴾ (مبارکه بقره) هیچ شکی در آن نیست. همانطور در ظهور انسان کامل، وجود مقدس امام زمان (عج)، که قرآن ناطق است، لَا رَیْبَ فِیهِ ﴿۲﴾ (مبارکه بقره).

۱۴. ثُمَّ أَوْرَثْنَا الْکِتَابَ الَّذِینَ اصْطَفَیْنَا مِنْ عِبَادِنَا..﴿۳۲﴾ (مبارکه فاطر)

الف) چه میزان سعی در تامل بر آیات قرآن و عمل به این تعالیم روح بخش دارید؟

رهنمود: سابقون نه تنها اهل تدبر و تعقل در آیات قرآن‌اند: کِتَابٌ أَنْزَلْنَاهُ إِلَیْکَ مُبَارَکٌ لِیَدَّبَّرُوا آیَاتِهِ وَلِیَتَذَکَّرَ أُولُو الْأَلْبَابِ ﴿۲۹﴾ (مبارکه ص)، بلکه عامل به آن هستند. به فرموده امیرالمومنین حضرت علی (ع) مجالست نکرد با این قرآن کسی، مگر اینکه برخاست از کنار آن با افزایشی یا کاهشی، افزایش در هدایت و کاهش در کوری (نابینایی قلبی)، این را بدانید که نیست برکسی با وجود داشتن قرآن هیچ فقر و پریشانی و نه برای کسی قبل از قرآن هیچ غنی و بی نیازی (۲۶، فرازی از خطبه ۱۷۶). به راستی درمان دردهای ما قرآن است: وَنُنَزِّلُ مِنَ الْقُرْآنِ مَا هُوَ شِفَاءٌ وَرَحْمَةٌ لِلْمُؤْمِنِینَ... ﴿۸۲﴾ و ما از قرآن آنچه را برای مؤمنان مایه درمان و رحمت است، نازل می‌کنیم (مبارکه اسراء).

۱۵. وَجَعَلْنَا مِنْهُمْ أَئِمَّةً یَهْدُونَ بِأَمْرِنَا لَمَّا صَبَرُوا وَکَانُوا بِآیَاتِنَا یُوقِنُونَ ﴿۲۴﴾ (مبارکه سجده)

وَالَّذِینَ یَقُولُونَ رَبَّنَا ... وَاجْعَلْنَا لِلْمُتَّقِینَ إِمَامًا ﴿۷۴﴾ (مبارکه فرقان)

الف) چه میزان اهل استقامت هستید و به آیات پروردگار یقین دارید؟

توضیح: سابقون اهل استقامت هستند و به آیات پروردگار یقین دارند. رسیدن به سعادت دنیوی و اخروی در سایه استقامت و صبوری تحقق می‌یابد. خداوند سبحان در مبارکه هود، خطاب به پیامبر (ص) امر می‌فرماید: فَاسْتَقِمْ کَمَا أُمِرْتَ ﴿۱۱۲﴾ پس همان گونه که فرمان یافته ای ایستادگی کن ...

و با یقین به آیات پروردگار است که صبر و استقامت سهل و آسان می‌شود، چنانچه پیامبر (ص) می‌فرمایند: خداوندا درخواست می‌کنم از تو یقینی را که بر من سهل و آسان کند جمیع مصیبت‌های دنیویه را (۲۳، ص ۶۹۹).

ب) چه میزان اهل تقوا بوده و در برابر وسوسه‌های شیطانی مقاومت می‌کنید؟

رهنمود: سابقون در برابر وسوسه‌های شیطانی مقاومت می‌کنند و اهل تقوا هستند. در اهمیت تقوا همین بس که رسول اکرم (ص) می‌فرماید: صفتی هست که اگر در کسی باشد، دنیا و آخرت مطیع او می‌شوند و از بهشت بهره‌مند می‌شود. عرض کردند این خصلت چیست؟ فرمود: تقوا؛ کسی که بخواهد نزد مردم عزّت داشته باشد تقوای الهی پیشه کند..(۱، ج ۶۷، ص ۲۸۵).

اساس رستگاری و سعادت دنیا و آخرت در پرتو تقوا است: ... إِنْ تَتَّقُوا اللَّهَ یَجْعَلْ لَکُمْ فُرْقَانًا... ﴿۲۹﴾ (مبارکه انفال) اگر تقوا پیشه کنید، خداوند برای شما قدرت تشخیص حق و باطل می‌دهد. وَالْآخِرَةُ ... لِلْمُتَّقِینَ ﴿۳۵﴾ (مبارکه زخرف) آخرت ... برای تقواپیشگان است.

۱۶. وَقَالَ رَبُّکُمُ ادْعُونِی أَسْتَجِبْ لَکُمْ ... ﴿۶۰﴾ (مبارکه غافر)

قُلْ مَا یَعْبَأُ بِکُمْ رَبِّی لَوْلَا دُعَاؤُکُمْ ... ﴿۷۷﴾ (مبارکه فرقان)

الف) چه میزان اهل دعا و نیایش و راز و نیاز با پروردگار هستید؟

توضیح: به راستی چه کسی خداوند را از عمق دل و جان صدا کرد و ندایی نشنید؟! ... ادْعُونِی أَسْتَجِبْ لَکُمْ ... ﴿۶۰﴾ (مبارکه غافر) ... مرا بخوانید تا شما را اجابت کنم. پیغمبر اکرم (ص) فرمودند: دعا مغز عبادت است (۱، ج۹۰، ص۳۰۰). نیایش و راز و نیاز با حضرت احدیت همیشه فرح بخش و دلنیشن است، لکن دعا در سحرگاهان از فضیلت مخصوص و حال و هوای ویژه‌ای برخوردار است، امام صادق (ع) فرمودند: بهترین وقتی که شما دعا می‌کنید، سَحَرها است (۱۶).

خداوند سبحان، در مبارکه اسراء نیل به مقام محمود را از برکات تهجد و عبادت شبانه و نماز شب معرفی می‌فرماید. در اهمیت دعا همین بس که در آیه ۷۷ مبارکه فرقان آمده است: «بگو: اگر دعایتان نباشد پروردگارم به شما ارجی ننهد... ».

امیر المومنین امام علی (ع) آن انسان کامل در مناجات شعبانیه با زبان دعا به درگاه خداوند سبحان عرضه میدارد: خداوندا... اگر امر کنی که مرا در اتش بیندازند اهل آن را آگاه خواهم ساخت که من تو را دوست دارم ...

۱۷. از امام باقر (ع) درباره تفسیر دو آیه ۳۳ و ۳۲ مبارکه فاطر پرسیدند که چه کسی از شما پیشی‌گیرنده در اعمال نیک است؟ حضرت پاسخ داد: –به خداوند سوگند!– کسی که ... امر به معروف و نهی از منکر انجام دهد (۱۴، ج ۷، ص ۵۹۰).

الف) آیا اهل امر به معروف و نهی از منکر هستید؟

رهنمود: سابقون اهل امر به معروف و نهی از منکر هستند چرا که در مبارکه آل عمران بهترین امت، امتی معرفی می‌شود که به کار شایسته و پسندیده فرمان می‌دهد و از کار ناپسند و زشت بازمی‌دارد: کُنْتُمْ خَیْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَتَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْکَرِ ... ﴿۱۱۰﴾. در حدیثی از امیرالمومنین علی (ع) آمده است: آدم بدکار را به وسیله کارِ نیک خود اصلاح کن، و با سخن زیبایت دیگران را به کار خیر رهنمون باش (۳۰، ج ۱، ص ۹۹). کلام حضرت این مهم را یادآور می‌شود که نه فقط زبان بلکه رفتار، منش و سکنات ما بایستی در دیگران رغبت و شوق به انجام کار

[Downloaded from mail.spiritual-health.ir on 2026-11-18]

[DOI: 10.30491/JSH.4.4.770]

نیک ایجاد کند. به راستی امر به معروف و نهی از منکر همان واجب مظلوم فراموش شده زمانه ماست! که سعادت جامعه بشری در گرو عمل به آن است.

حال آیات مرتبط با اصحاب یمین و سوالات و توضیح‌های قرآنی این گروه بر اساس کلام نور مفصلا بیان می‌شود.

۱۸. أَوْ إِطْعَامٌ فِی یَوْمٍ ذِی مَسْغَبَةٍ ﴿۱۴﴾ یَتِیمًا ذَا مَقْرَبَةٍ ﴿۱۵﴾ أَوْ مِسْکِینًا ذَا مَتْرَبَةٍ ﴿۱۶﴾ (مبارکه بلد)

الف) چه میزان اهل صله ارحام هستید؟

رهنمود: اصحاب یمین اهل صله ارحام، خیر رسانی و گره‌گشایی و خدمت به اقربا هستند. در اهمیت این واجب دینی همین بس که پیامبر (ص) فرمودند: قطع نکن با ارحامت، گرچه با تو قطع کرده باشد (۱۶، ج ۲، ص ۳۴۷). امام رضا (ع) در روایتی با اشاره به اثر صله رحم در افزایش طول عمر فرمودند: چه‌بسا مردی که سه سال از عمرش بیشتر نمانده، اما صله رحم به‌جا آورد و خدا به‌خاطر این کار، عمرش را به ۳۰ سال افزایش دهد (۱۶، ج ۲، ص ۱۵۰). قابل توجه اینکه در اثر غفلت و بی توجهی امکان سوء استفاده از این حکم وجود دارد. شرکت در مجالس و محافل گناه و معصیت که حریم محرم و نامحرم رعایت نمی‌شود، نه تنها هیچ اجر و پاداشی ندارد، بلکه سراسر گناه و ظلمت است. لذا در این صورت می‌توان با احوالپرسی تلفنی یا فرستادن هدیه و امثالهم همچنان به این مهم مبادرت ورزید.

ب) آیا تمایل به همکاری در امور خیریه دارید؟

توضیح: اصحاب یمین به همکاری در امور خیریه رغبت دارند، چرا که قرآن کریم انفاق در راه خدا را نه‌تنها یک عمل نیک، بلکه سرمایه‌گذاری پربازده در مسیر کمال می‌داند. خداوند در مبارکه بقره آیه شریفه ۲۶۱ می‌فرماید: مَثَل آنان که اموالشان را در راه خدا انفاق می‌کنند، مانند دانه‌ای است که هفت خوشه برویاند، در هر خوشه صد دانه باشد؛ و خدا برای هر که بخواهد چند برابر می‌کند.

۱۹. ثُمَّ کَانَ مِنَ الَّذِینَ آمَنُوا وَتَوَاصَوْا بِالصَّبْرِ وَتَوَاصَوْا بِالْمَرْحَمَةِ ﴿۱۷﴾ (مبارکه بلد)

الف) آیا اغلب خشم خود را کنترل می‌کنید؟

رهنمود: اصحاب یمین خشم خود را کنترل می‌کنند. چرا که در اهمیت کنترل خشم همین بس که امام صادق (ع) به عنوان بصری فرمود: اول اینکه، اگر کسی به تو گفت: اگر یکی بگویی ده تا می‌شنوی، بگو: اگر ده تا هم بگویی یکی نمی شنوی، دوم اینکه، اگر کسی دشنامت داد، بگو: اگر تو راست می‌گویی از خدا می‌خواهم که مرا ببخشد، و اگر دروغ می‌گویی از خدا می‌خواهم که تو را ببخشد، سوم اینکه: اگر کسی تو را تهدید به ستم نمود، تو او را اندرز ده و برایش دعا کن (۱، ج ۱، ص ۲۲۶). به راستی اگر نبود صبوری پیامبر اکرم (ص) و اهل بیت علیهم السلام اکنون اثری از دین مبین اسلام باقی نبود.

ب) وقتی خودتان یا دیگری با مشکلی مواجه می‌شوید، چه قدر صبر کرده و دیگران را به صبر و شکیبایی دعوت می‌کنید؟

رهنمود: اصحاب یمین نه تنها صبورند بلکه وقتی فردی با مشکلی مواجه شود، او را به صبوری و آرامش توصیه می‌کنند. چنانچه خداوند متعال میفرماید: یَا أَیُّهَا الَّذِینَ آمَنُوا اصْبِرُوا وَصَابِرُوا.... لَعَلَّکُمْ تُفْلِحُونَ ﴿۲۰۰﴾ (مبارکه آل عمران)

به فرموده رسول گرامی (ص) صبر سه گونه است، صبر بر مصیبت، طاعت و معصیت (۱۶، ج ۲، ص ۹۱). صبر بر معصیت از بالاترین مراتب صبر است. آری به راستی در سایه این صبر است که انسان می‌تواند در برابر این نفس سرکش، هوا و هوس‌ها، جاذبه‌های گناه ایستادگی کرده و به رشد و تعالی برسد. مولی الموحدین علی (ع) می‌فرمایند: کسی که بر مرکب صبر و بردباری سوار شد به میدان پیروزی خواهد رسید (۱).

۲۰. فَأَمَّا مَنْ أُوتِیَ کِتَابَهُ بِیَمِینِهِ... ﴿۱۹﴾ إِنِّی ظَنَنْتُ أَنِّی مُلَاقٍ حِسَابِیَهْ ﴿۲۰﴾ (مبارکه الحاقه)

الف) آیا به معاد و روز قیامت باور و یقین دارید؟

رهنمود: اصحاب یمین معاد و روز قیامت را نه تنها باور بلکه یقین دارند. چنانچه در اوصاف متقین آمده است: وَبِالْآخِرَةِ هُمْ یُوقِنُونَ ﴿۴﴾ (مبارکه بقره). ایمان و اعتقاد به معاد چنان نقش عظیمی در عاقبت به خیری انسان دارد که در مبارکه الحاقه در وصف اصحاب یمین آمده است: إِنِّی ظَنَنْتُ أَنِّی مُلَاقٍ حِسَابِیَهْ ﴿۲۰﴾ (مبارکه الحاقه) من یقین داشتم که حساب اعمالم را می بینم. و امیرالمومنین علی (ع) می‌فرماید: به هنگام تصمیم بر کارهای زشت، مرگ را که نابود کننده لذت‌ها و قطع کننده آرزوهاست به یاد آورید (۲۶).

۲۱. یَا أَیُّهَا الَّذِینَ آمَنُوا کُتِبَ عَلَیْکُمُ الصِّیَامُ ... ﴿۱۸۳﴾ (مبارکه بقره)

الف) چه میزان به انجام فریضه روزه اهمیت می‌دهید؟

رهنمود: اصحاب یمین اهتمام به روزه‌داری دارند. در اهمیت روزه‌داری همین بس که در حدیث معراج درباره میراث روزه آمده است: ... پیامبر اکرم (ص) پرسید: پروردگارا! میراث روزه چیست؟ خداوند فرمود: روزه، حکمت به ارث می‌نهد و حکمت، معرفت و معرفت، یقین و چون بنده به یقین رسد، دیگر برایش اهمیتی ندارد که چگونه شب و روز خود را بگذراند؛ به سختی یا به آسانی (۱، ج ۷۴، ص ۲۷). در حدیث دیگری پیامبر اکرم (ص) فرمودند: صُومُوا تَصِحُّوا؛ روزه بگیرید تا سالم بمانید (۳۱، ص ۷۶). اما روزه تنها امساک از خوردن و آشامیدن نیست. یعنی نه فقط شکم بلکه تمام اعضا و جوارح ما باید روزه باشد. وجود مقدس امیرالمومنین علی (ع) می‌فرمایند: روزه، دوری کردن از حرام‌هاست؛ همچنان که شخص روزه‌دار از خوردن و آشامیدن خودداری می‌کند (۱، ج ۹۳، ص ۲۹۴).

۲۲. قُلْ لِلْمُؤْمِنِینَ یَغُضُّوا مِنْ أَبْصَارِهِمْ وَیَحْفَظُوا فُرُوجَهُمْ ذَلِکَ أَزْکَی لَهُمْ ... ﴿۳۰﴾ (مباکه نور)

الف) چه میزان از نگاه حرام و اختلاط غیر ضروری با نامحرم پرهیز می‌کنید؟

رهنمود: اصحاب یمین، به حفظ حریم زن و مرد اهتمام جدی دارند. جایگاه مسئله حجاب و پوشش اسلامی و حفظ حریم زن و

[Downloaded from mail.spiritual-health.ir on 2026-11-18]

[DOI: 10.30491/JSH.4.4.770]

مرد به قدری حائز اهمیت است که خداوند در مبارکه احزاب می‌فرماید، اگر پوشش خود را حفظ کنید به عفت و پاکدامنی شناخته شده و مورد آزار و اذیت قرار نمی‌گیرید يُدْنِينَ عَلَيْهِنَّ مِنْ جَلَابِيبِهِنَّ ذَلِكَ أَدْنَى أَنْ يُعْرَفْنَ فَلَا يُؤْذَيْن ... ﴿۵۹﴾. بعلاوه در مبارکه نور در آیات جداگانه‌ای (۳۰ و ۳۱)، یعنی یکبار خطاب به مردان و بار دیگر خطاب به زنان به کنترل نگاه و حفظ عفاف تاکید می‌فرماید.

بی شک، حفظ حریم میان زن و مرد و پایبندی به فرامین حیات‌بخش الهی به عنوان یک واجب دینی و رعایت حدود الهی و آثار پربار و اخروی آن، موجب تقویت ایمان، آرامش روحی و روانی، سلامت جسمی و استحکام بنیان خانواده شده فلذا بالندگی، امنیت و سلامت اخلاقی جامعه انسانی را بەدنبال خواهد داشت.

۲۳. يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا تُوبُوا إِلَى اللَّهِ تَوْبَةً نَصُوحًا ... ﴿۸﴾ (مبارکه تحریم)

پ) اگر مرتکب خطایی شوید، تا چه حد فوراً در جهت جبران آن اقدام می‌کنید؟

رهنمود: اصحاب یمین اهل توبه و استغفارند. در آیه شریفه ۱۳۵ مبارکه آل عمران آمده است: «و آنان که چون کار زشتی مرتکب شوند یا بر خود ستم ورزند، خدا را یاد کنند و برای گناهانشان آمرزش خواهند ...». آری توبه یک واجب فوری است و چنان قدرتی دارد که معیوب را مرغوب و مغبوض را محبوب می‌سازد و چنان تابشی در قلب و جان آدمی دارد که شخص تائب خود را در هاله‌ای از رحمت الهی احساس می‌کند که فقط برای شخص توبه کار قابل درک است. وجود مقدس پیامبر (ص) می‌فرمایند: توبه زیباست، ولی از جوان زیباتر (۳۲، ج ۱۵، ص ۸۹۶).

آری توبه‌ای همانند توبه نصوح که حائل‌ها را بردارد، مانع‌ها را بزداید و به سر منزل مقصود رساند.

۲٤. وَالَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِرَبِّهِمْ ... وَأَمْرُهُمْ شُورَى بَيْنَهُمْ ... ﴿۳۸﴾ (مبارکه شوری) و آنان که دعوت پروردگارشان را اجابت کردند ... و کارشان در میان خودشان بر پایه مشورت است.

الف) چه میزان اهل مشورت کردن هستید؟

رهنمود: اصحاب یمین اهل مشورت‌اند. خداوند سبحان در آیه ۱۵۹ سوره مبارکه آل عمران خطاب به پیامبر (ص) میفرماید: وَشَاوِرْهُمْ فِي الْأَمْرِ فَإِذَا عَزَمْتَ فَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ .. ﴿۱۵۹﴾ [ای پیامبر!] و در کارها با آنان مشورت کن، و چون تصمیم گرفتی بر خدا توکل کن... امیر المومنین علی (ع) فرمودند: حقٌّ عَلَى العاقِلِ، أن يُضِيفَ إلى رَأيِهِ رَأيَ العُقَلاءِ ، و يَضُمَّ إلى عِلمِهِ عُلومَ الحُكَماءِ. بر خردمند لازم است که، رأی خردمندان را به رأی و نظر خود بیفزاید و دانش حکیمان را به دانش خود اضافه کند (۲۱). در جای دیگری میفرمایند: لا ظَهِيرَ، كالمُشاوَرَةِ؛ هیچ پشتیبانی، چون مشاوره نیست (۲۶، حکمت ۵۴). همچنین از آن بزرگوار آمده است: مَن شاوَرَ ذَوِی الألبابِ، دُلَّ عَلَى الصَّوابِ. هر که با خردمندان مشورت کند، به راه درست هدایت شود (۱،ج۷۴، ص۴۲۰). از امام کاظم (ع) نیز نقل شده است: مَنِ استَشارَ لَم يَعدَم عِندَ الصَّوابِ مادِحا، و عِندَ الخَطَإِ عاذِرا. کسی که مشورت کند، اگر کارش را درست انجام دهد، مردم او را بستایند و اگر به خطا رود، معذورش دارند (۱، ج ۷۲، ص ۱۰۴).

حال که آیات، سوالات و توضیح‌های مربوط به گروه سابقون و یمین بیان شد، در ادامه سوالات و توضیح‌های متناظر برای اصحاب شمال به طور مبسوط شرح داده می‌شود.

۲۵. وَأَصْحَابُ الشِّمَالِ مَا أَصْحَابُ الشِّمَالِ ﴿۴۱﴾ إِنَّهُمْ كَانُوا قَبْلَ ذَلِكَ مُتْرَفِينَ ﴿۴۵﴾ (مبارکه واقعه)

الف)چه میزان سپاسگزار و قدردان نعمت‌های الهی هستید؟

رهنمود: خداوند متعال در مبارکه واقعه شقاوتمند را کسی می‌داند که در دنیا غرق نعمت بود ولی، مُنعم و ولی نعمت را نمیشناخت!: إِنَّهُمْ كَانُوا قَبْلَ ذَلِكَ مُتْرَفِينَ ﴿۴۵﴾ و نعمت‌های او را به جای اینکه در مسیر اطاعت به کار بَرد در معصیت به کار می‌برد. اما بنده با قدردانی از نعمت‌های الهی و استفاده از این نعمت‌ها در جهت رضایت پروردگار از نعمت‌های بالاتری بهره‌مند خواهد شد. و نه تنها سپاسگزاری از نعمات الهی موجب تدوام و افزایش آن است همچنان که در مبارکه ابراهیم می‌فرماید: لَئِنْ شَكَرْتُمْ لَأَزِيدَنَّكُمْ ... ﴿۷﴾ بلکه سپاسگزاری از خلق خداوند نیز مایه تشویق آنان به نیکی و استمرار این عمل خیر می‌شود. از این رو امام رضا (ع) می‌فرمایند: هرکه در قبال خوبی مردم تشکر نکند، از خداوند عز و جل هم تشکّر نکرده است (۳۳، ج ۲، ص ۲۴). اما خداوند شکور است ... إِنَّهُ ...شَكُورٌ ﴿۳۰﴾ (مبارکه فاطر)

ب) چقدر تلاش می‌کنید با دیگران با احترام و بدون احساس برتری برخورد کنید؟

رهنمود: یکی از اوصاف اهل شِمال عُجب و تکبر است. امیر المومنین علی (ع) در خطبه قاصعه در بیانی بسیار قابل تامل فرمودند: «تکبر و خودپسندی در دل مسلمان از آفت‌های شیطان و وسوسه‌های اوست. تاج تواضع را بر سر نهید و خودپسندی را زیر پا گذارید و حلقه‌های زنجیر عجب را از گردن باز کنید چرا که این صفت چیزی است که متکبران را وادار کرده تا قرن‌ها به تضاد و خونریزی گذراندند» (۲۶).

تواضع سر رفعت افرازدت

تکبر به خاک اندر اندازدت (بوستان سعدی)

امام حسن عسکری (ع) فرمودند : تواضع، نعمتی است که مورد حسادت واقع نمی‌شود. یعنی هیچ کس به آن حسادت نمی‌ورزد (۳۴، ص ۴۸۹).

۲٦. وَكَانُوا يُصِرُّونَ عَلَى الْحِنْثِ الْعَظِيمِ ﴿۴۶﴾ (مبارکه واقعه)

الف) چه میزان سعی می‌کنید گناهی که مرتکب شده‌اید را تکرار نکنید؟

رهنمود: از جمله اوصاف اهل شِمال، اصرار و پافشاری بر گناه است. و یکی از گناهان کبیره اصرار بر گناهان صغیره است. چنانچه امیر الکلام علی (ع) در این باره می فرماید: بترس و دوری کن از اصرار بر گناه، زیرا اصرار بر گناه از بزرگترین گناهان کبیره و عظیم‌ترین جرائم است (۳۵).

[Downloaded from mail.spiritual-health.ir on 2026-11-18]

[DOI: 10.30491/JSH.4.4.770]

خداوند متعال در مبارکه علق می‌فرماید: أَلَمْ يَعْلَمْ بِأَنَّ اللَّهَ يَرَى ﴿۱۴﴾ مگر ندانسته که قطعاً خدا [همه کارهایش را] می‌بیند؟ آری عالم محضر پروردگار است در محضر پروردگاری که می‌بیند، می‌شنود و می‌داند معصیت نکنید. در جای دیگر در قرآن آمده است فَيَنْظُرَ كَيْفَ تَعْمَلُونَ ﴿۱۲۹﴾ (مبارکه اعراف) نگاه می‌کند که چگونه عمل می‌کنید؟ یعنی توجه دارد به بنده که در برابر این همه نعمت چگونه بهره‌برداری می‌کند؟ و از امتحانات الهی چگونه و با چه نمره‌ای خارج می‌شود؟ پیوسته و همواره تحت نظارت مستقیم پروردگار است. لکن از این جهت که درِ رحمت الهی پیوسته باز است و به روی هیچ کس بسته نیست، حتی برای اسراف کنندگان، که آن‌ها نیز به شرط توبه واقعی و حقیقی مورد عفو و بخشایش خداوند قرار می‌گیرند. همانطورکه خداوند در سوره مبارکه زمر آیه ۵۳ می‌فرماید: قُلْ يَا عِبَادِيَ الَّذِينَ أَسْرَفُوا عَلَى أَنْفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُوا مِنْ رَحْمَةِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعًا إِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ ﴿۵۳﴾ بگو: ای بندگان من که [با ارتکاب گناه] بر خود زیاده روی کردید! از رحمت خدا نومید نشوید، یقیناً خدا همه گناهان را [به شرط توبه و اصلاح] می‌آمرزد؛ زیرا او بسیار آمرزنده و مهربان است.

۲۷. قَالُوا لَمْ نَكُ مِنَ الْمُصَلِّينَ ﴿۴۳﴾ (مبارکه مدثر)

الف) آیا سعی در به جا آوردن نمازهای یومیه خود دارید؟

رهنمود: یکی از اوصاف اهل شِمال، ترک نماز است. نه تنها ترک نماز بلکه بی توجهی به آن، آثار و عواقب سوئی به دنبال دارد: فَوَيْلٌ لِلْمُصَلِّينَ ﴿۴﴾ الَّذِينَ هُمْ عَنْ صَلَاتِهِمْ سَاهُونَ ﴿۵﴾ (مبارکه ماعون). حال آنکه به فرموده امیرالمومنین علی (ع)، اگر نمازگزار می‌دانست تا چه حد مشمول رحمت الهی است، هرگز سر خود را از سجده بر نمی‌داشت (۳۰). در حدیثی از پیامبر اکرم (ص) آمده است: نماز معراج مومن است. در روایت دیگری از آن بزرگوار آمده است: نماز ستون دین است و آن اولین عمل آدمی‌زاده است که خدا بدان نظر می‌کند، اگر صحیح و درست بود، به سایر اعمالش نیز نظر فرماید و اگر صحیح نبود در هیچ عمل دیگرش نمی‌نگرد و کسی که تارک نماز باشد بهره‌ای از اسلام ندارد (۳۶، ج ۲، ص ۲۳۷).

۲۸. وَلَمْ نَكُ نُطْعِمُ الْمِسْكِينَ ﴿۴۴﴾ (مبارکه مدثر)

الف) آیا تمایل به اطعام مساکین دارید؟

رهنمود: یکی از اوصاف اهل شِمال، عدم اطعام مساکین: وَلَمْ نَكُ نُطْعِمُ الْمِسْكِينَ ﴿۴۴﴾ (مبارکه مدثر) و عدم ترغیب دیگران به اطعام نیازمندان می‌باشد: وَلَا يَحُضُّ عَلَى طَعَامِ الْمِسْكِينِ ﴿۳۴﴾ (مبارکه الحاقه). در حدیث آمده است: آنچه خورده‌ای، از دست رفته است و آنچه به دیگران خورانده‌ای، منتشر شده است [و برای آخرتت می‌مانَد] (۳۰، ص۶۹۳). به فرموده امام صادق (ع) کسی که مؤمنی را اطعام کند تا سیر شود احدی از خلق خدا نمی‌داند، چقدر در آخرت پاداش دارد، نه فرشتگان مقرب الهی و نه پیامبران مرسل، جز خداوند که پروردگار عالمیان است (۱۶). و وجود مقدس امیر المومنین علی (ع) چه زیبا می‌فرمایند: کریمان از اطعام لذت می‌برند و لئیمان از طعام (۳۰، ص ۷۶).

۲۹. وَكُنَّا نَخُوضُ مَعَ الْخَائِضِينَ ﴿۴۵﴾ (مبارکه مدثر)

الف) چه میزان با افرادی معاشرت می‌کنید که کلام آن‌ها نافع و ارزشمند است؟

رهنمود: یکی از اوصاف اهل شِمال، همنشینی با افراد غافل، منحرف و فاسد است. در آیه ۲۸ مبارکه فرقان می‌فرماید: «ای وای، کاش من فلانی را [که سبب بدبختی من شد] به دوستی نمی گرفتم». با تامل در آیات فوق، تاثیرات مثبت و منفی دوست کاملا واضح و روشن می‌شود و به این علت است که همواره توصیه شده‌ایم با پاکان و خوبان معاشرت کنیم و در مجلس علما حاضر شویم. قابل توجه اینکه طولانی‌ترین همنشین، همنشینی با همسر است. لذا همسری انتخاب کنید که باعث رشد و تعالی شود نه باعث اضلال و گمراهی چرا که پیامبر (ص) فرمودند: آدمی بر دین (روش) دوست خود است (۳۷، ج ۸، ص ۴۳۰). همانطور که امراض ظاهری قابل سرایت است، امراض باطنی مانند ضعف ایمان، گمراهی و سایر انحرافات اخلاقی و دینی نیز قابل سرایت است و لذا همانطور که پزشک با ماسک به سراغ بیمار مسری می‌رود در ملاقات با افراد منحرف و گمراه نیز باید با ماسک معنوی ملاقات کرد. و از صمیمیت با آن‌ها اجتناب نمود. همانطور که قرآن می‌فرماید: ... لَا تَتَّخِذُوا بِطَانَةً ﴿۱۱۸﴾ (مبارکه آل عمران) با آن‌ها صمیمی و نزدیک نشوید.

۳۰. ... الظَّانِّينَ بِاللَّهِ ظَنَّ السَّوْءِ عَلَيْهِمْ دَائِرَةُ السَّوْءِ ...﴿۶﴾ (مبارکه فتح)

الف) چه میزان حسن ظن به خداوند دارید؟

رهنمود: یکی از اوصاف اهل شِمال، سوءظن به خداوند متعال است. در حدیثی از پیامبر عظیم شان اسلام (ص) آمده است: بزرگ‌ترین گناه کبیره، سوء ظن و بدبینی به خداوند است (۲۰، ص ۲۳۶). خداوند در حدیث قدسی می‌فرماید: من نزد ظن و گمان بنده مومن هستم و مطابق ظنی که به من دارد عمل می‌کنم (۱۶، ج ۲، ص ۷۲). یعنی اگر نسبت به من خوش گمان باشد به همان ترتیب و چنانچه نسبت به من ظن و گمان بد داشته باشد مطابق با ظن و گمانش رفتار می‌کنم. به فرموده پیامبر (ص) خداوند از بنده‌ای که گمان خیر به او دارد، حیا می‌کند. ایشان در حدیثی قابل تامل می‌فرمایند: هیچ مؤمنی به خدا، گمان نیکو نبرد مگر آن که خدا چنان باشد که او گمان می‌کند؛ زیرا او کریم است، و تمام خیرات در دست اوست، حیاء می‌کند که بنده اش گمان نیکو برد و گمانش به خطا رود، و امیدش بیهوده باشد؛ پس به خدا گمان نیکو برید، و به سوی او رغبت کنید (۱، ج ۶۷).

۳۱. وَيْلٌ لِلْمُطَفِّفِينَ ﴿۱﴾ (مبارکه مطففین)

الف) چه میزان از کم فروشی اجتناب می‌کنید؟

رهنمود: یکی از اوصاف اهل شِمال، کم‌فروشی است. در مبارکه مطففین آمده است: «وای بر کم فروشان». در حدیث قدسی خداوند می‌فرماید: ای احمد همانا عبادت ده جزء است که نه جزء آن طلب روزی حلال است (۱، ج ۷۴، ص ۲۷). امام رضا (ع) در اینباره می‌فرمایند: کسی که دنبال روزی می‌رود تا آبروی خود و خانواده‌اش را حفظ

[Downloaded from mail.spiritual-health.ir on 2026-11-18]

[DOI: 10.30491/JSH.4.4.770]

کند، اجر و پاداشش از رزمنده‌ای که در راه خدا جنگ می‌کند بیشتر است. (۱، ج ۷۵، ص ۳۳۹). البته کم فروشی دامنه‌اش وسیع و گسترده است به عنوان نمونه کارمندی که دیر در محل خدمت خود حاضر شده و زودتر از موعد از محل کار خارج می‌شود و به جای انجام کار ارباب رجوع به کاری دیگر مشغول می‌شود و حتی مادری که در تربیت فرزند آنگونه که باید و شاید اهتمام نمی‌ورزد، همه و همه از مصداق‌های کم فروشی است.

۳۲. الَّذِينَ يَبْخَلُونَ وَيَأْمُرُونَ النَّاسَ بِالْبُخْلِ وَيَكْتُمُونَ مَا آتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ وَأَعْتَدْنَا لِلْكَافِرِينَ عَذَابًا مُهِينًا ﴿۳۷﴾

الف) چه میزان از بخل و وابستگی به تعلقات دنیا اجتناب می‌کنید؟

رهنمود: یکی از اوصاف اهل شِمال، بخل است. در آیه شریفه ۱۸۰ مبارکه آل عمران آمده است: «به زودی آنچه به آن بخل ورزیدند در روز قیامت طوق گردنشان می‌شود». امام کاظم (ع) می‌فرمایند: از خرج کردن در راه طاعت خدا دریغ مکن که [لا جرم] دو چندان آن را در راه معصیت خدا خرج خواهی کرد (۳۸، ج ۱۲، ص ۳۸۶). حال آنکه انفاق نه تنها مال را غنی‌تر می‌کند بلکه روح انسان را از بردگی بخل و شُحّ نفس و حرص رها می‌کند. چنانچه در آیه ۱۶ مبارکه تغابن آمده است: ... «و انفاق کنید که برای شما بهتر است؛ و کسانی که خود را از بخل و حرص بازدارند آنان رستگارند».

۳۳. ... وَأَنَّ الْمُسْرِفِينَ هُمْ أَصْحَابُ النَّارِ ﴿۴۳﴾ (مبارکه غافر)

الف) چه میزان از اسراف و تبذیر دوری می‌کنید؟

رهنمود: یکی از اوصاف اهل شِمال، اسراف و تبذیر است. البته دامنه اسراف وسیع است و به معنای بد و نابجا مصرف کردن و یا زیاده از حد لازم مصرف نمودن است. که تمام موارد آن نهی شده است. خداوند در سوره مبارکه اعراف آیه ۳۱ می‌فرماید: «و بخورید و بیاشامید و اسراف نکنید؛ زیرا خدا اسراف کنندگان را دوست ندارد». در اهمیت پرهیز از اسراف در خوردن، فرموده امیرالمومنین علی (ع) به امام حسن (ع) بسیار قابل توجه است. آن بزرگوار می‌فرمایند: فرزندم! آیا چهار کار به تو نیاموزم که با به کار بستن آن‌ها از طبابت بی نیاز شوی؟ عرض کرد: چرا، ای امیر المؤمنین. فرمود: بر سفره غذا منشین مگر وقتی که گرسنه باشی، هنوز اشتها داری از خوردن دست بکش، غذا را خوب بجو و هرگاه خواستی بخوابی قضای حاجت کن. اگر اینها را به کار بندی از طبابت بی‌نیاز خواهی شد (۲۷، ج ۱، ص ۲۲۹). یکی از مواردی که توجه به آن بسیار حایز اهمیت است اسراف در عمر و جوانی است! یعنی اینکه این سرمایه جوانی در چه راهی خرج شد؟ جوانی سریع الزوال‌ترین دوران عمر است. جوانی همان گلی است که جز یکبار در بهار عمر شکفته نمی‌شود و آن هنگام که آروزهای دور و دراز، رسیدن به جاه و جلال و مال و منال به جوان لبخند میزند وقتی تاب‌آوریش در برابر ناملایمات زندگی اندک است، تنها بهره‌مندی از تعلیم و تربیت صحیح است که او را از گرداب سیه روزی می‌رهاند و از جوانی بهره‌مند می‌کند. و این چنین از اسراف در عمر و بالاخص جوانی محفوظ می‌ماند. آری در جوانی پاک ماندن شیوه پیغمبری است.

«زاهد مدهم پندی کآتش به جهنم نیست
آنان که همی سوزند آتش ز جهان بردند»

گویای این حقیقت که هر کس در جهنم خودش می‌سوزد، یعنی آتش خود را از این دنیا می‌برد.

حال که مدل پیشنهادی به طور مبسوط بیان و شرح داده‌شد، در ادامه به بررسی و تحلیل نتایج اجرای مدل می‌پردازیم.

اجرای مدل و تحلیل نتایج

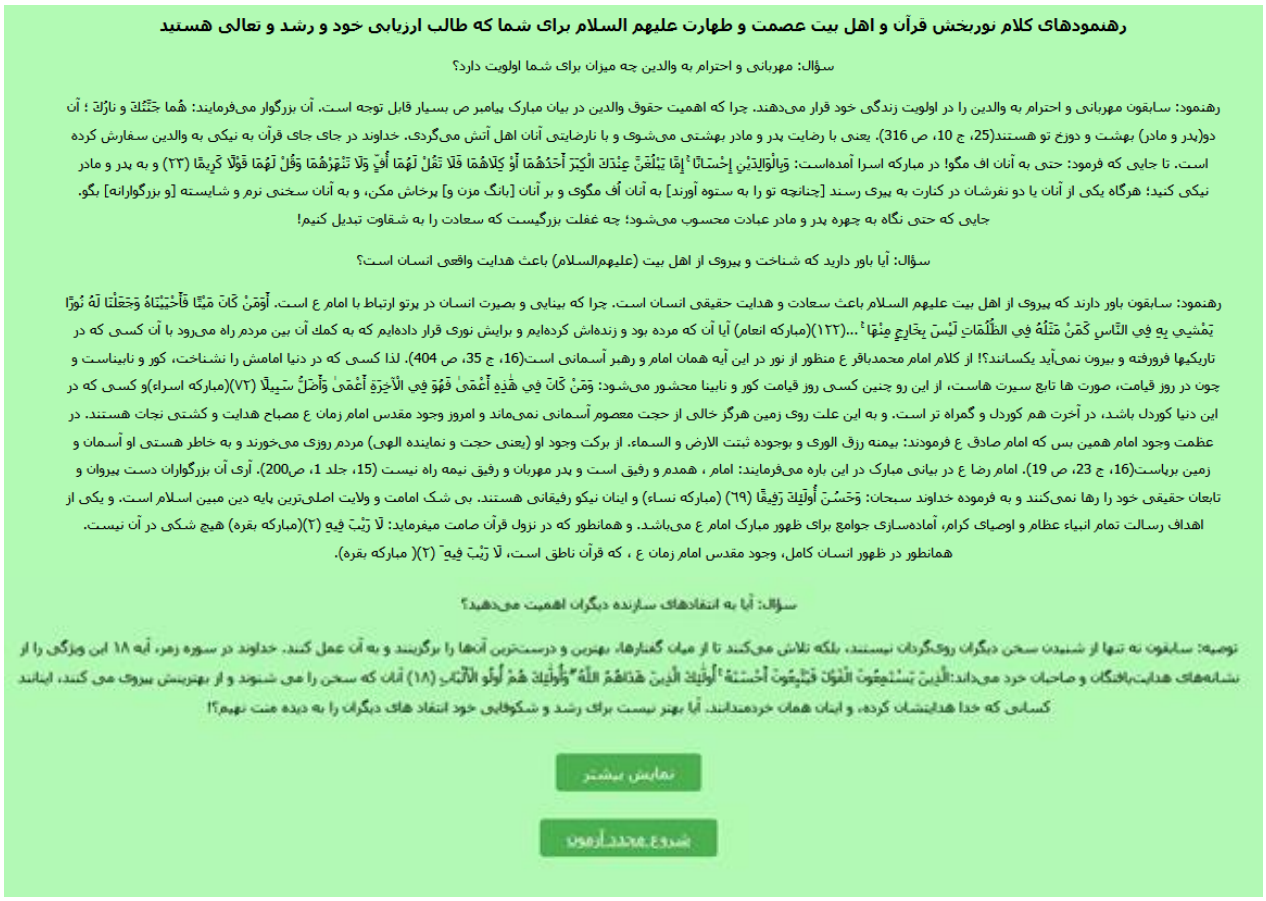
سامانه خودارزیابی این پژوهش به عنوان یک سیستم تحت وب با بهره‌گیری از تلفیق آموزه‌های سوره واقعه و فناوری‌های نوین، به منظور رشد و تعالی کاربر طراحی و پیاده‌سازی شد. پیاده سازی این سامانه با فریم ورک Flask در زبان Python انجام گرفت و رابط کاربری آن با HTML و CSS طراحی گردید. نمونه‌ای از سوالات پرسشنامه بر اساس مقیاس لیکرت از طریق سیستم تحت وب در شکل ۱ نشان داده شده است.

شکل-۱. نمونه‌ای از سوالات پرسشنامه بر اساس مقیاس لیکرت

[Downloaded from mail.spiritual-health.ir on 2026-11-18]

[DOI: 10.30491/JSH.4.4.770]

شکل-۲. نتیجه ارزیابی و نمایش رهنمودها

پس از تکمیل سوالات پرسشنامه طراحی شده و دریافت نتیجه خودارزیابی متناظر با هر سوالی که نمره پایین کسب شده، به عبارتی ضعف در آن ویژگی، رهنمودهایی بر اساس کلام گوهربار قرآن و حضرات معصومین علیهم السلام ارائه شده است (شکل ۲). فرضا اگر کاربر در سوال (تا چه حد ایمان به حضور خداوند دارید و حبّ پروردگار در قلب شما جاری است؟) نمره پایین بگیرد رهنمود متناظر با این سوال دریافت خواهد کرد.

برای جلوگیری از ازدحام اطلاعات و حفظ تمرکز کاربر، رهنمودها به صورت ۵ تایی نمایش داده می‌شود. در صورت تمایل کاربر، با زدن کلید «نمایش بیشتر»، توصیه‌های بیشتری در دسترس خواهد بود.

نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر با هدف طراحی یک سیستم جامع و محرمانه برای خودارزیابی معنوی با محوریت آموزه‌های سوره مبارکه واقعه انجام شد. در گام نخست، ویژگی‌ها و معیارهای سه گروه «السابقون»، «اصحاب یمین» و «اصحاب شمال» با بهره‌گیری از آیات قرآن کریم، روایات اهل‌بیت عصمت و طهارت علیهم السلام، تفاسیر معتبر همچون المیزان و تسنیم و ...، شناسایی و به شاخص‌های کمی تبدیل گردید. بر این اساس، پرسشنامه‌ای پنج‌درجه‌ای مبتنی بر مقیاس لیکرت طراحی شد. سیستم طراحی شده پس از تکمیل پرسشنامه توسط کاربر و آگاهی از وضعیت خود در سه گروه قرآنی، برای شاخص‌هایی که نمره پایین‌تری دارند، توصیه‌های کاربردی و عملی برگرفته از قرآن و روایات ارائه می‌نماید. چنین رویکردی، ضمن ارتقای سطح تعالی شخصی مخاطبان، قابلیت به‌کارگیری در سطح سازمانی را نیز دارد و می‌تواند در ترویج فرهنگ خودارزیابی معنوی و شکل‌دهی به جامعه‌ای بالنده و برخوردار از سرمایه اخلاقی غنی نقش‌آفرین باشد.

تضاد منافع: نویسندگان تصریح می‌کنند که هیچ‌گونه تضاد منافعی در مطالعه حاضر وجود ندارد.

منابع

1. Majlisi MBiMT. Bihar al-Anwar: al-Jami'ah li-Durar Akhbar al-A'immah al-Athar: Dar Ihya' al-Turath al-Arabi; 1983.

2. Hoveida R, Aghababaei R. A Comparative Study of Four-Stage Model of Self-evaluation in Islam with Self-Leadership Behavioral-Focused Strategies.

[Downloaded from mail.spiritual-health.ir on 2026-11-18]

[DOI: 10.30491/JSH.4.4.770]

Journal of Studies in Islam and Psychology. 2010;3(5):143-53.
3. Agha Babayi R, Nasr Isfahani AR, Rahimi H. Level of Islamic self assessment in students; Isfahan University. Iranian Bimonthly of Education Strategies in Medical Sciences. 2012;5(2):119-24.
4. Khodabakhshi M, Anvaripoor M, Mohases M. Designing a Self-Assessment System Based on the Sermon of Hammam and Analysing the Interrelations Between Its Various Sections. The Decision Science and Intelligent Systems. 2025; 2(1):1-20.
5. RabbaniKhah A, Motigh Haq Z. A Look at the Linguistic Miracle of the Quran in Surah Al-Waqi'ah. Studies of Qur̓anic Sciences. Studies of Qur̓anic Sciences. 2025;7(3):95-123.
6. Imani A. Mystical Study of Surah Al-Waqi'ah and the Hadiths of Shia Imams and Its Impact on Positive Psychology Based on the Theories of Maslow and Seligman. Mystical Study of Surah Al-Waqi'ah and the Hadiths of Shia Imams and Its Impact on Positive Psychology Based on the Theories of Maslow and Seligman. 2022.
7. Alashqar AM. A classification of Quran verses using deep learning. International Journal of Computing and Digital Systems. 2024;16(1):1041-53.
8. Choirulfikri MR, Lhaksamana K, Al Faraby S. A multi-label classification of Al-Quran verses using ensemble method and naïve Bayes. Building of Informatics, Technology and Science (BITS). 2022;3(4):473-9.
9. Alshammeri M, Atwell E, Alsalka MA, editors. Classifying verses of the quran using doc2vec. ACL Anthology; 2021: NLP Association of India (NLPAI). 2021.
10. Andisheh H, Naqipourfar V, Daneshpajouh F. Characteristics of "al Sabequn" in the Verses and Narrations from the Perspective of Both Sects. Quranic Studies. 2018;33(9):23-36.
11. Tabataba'i MH. Tafsir al-Mizan (Persian translation). Qom, Iran: Jame'eh Modarresin Hawza-ye Elmiyeh Qom, Daftar-e Entesharat-e Eslami; 1999.
12. Javadi Amoli A. Tafsir of Surah As-Sajdah. Available from: https://javadi.esra.ir/fa/w/-4-1391-12-23- [accessed 17 March 2013]
13. Makarem Shirazi N. Tafsir Nemooneh: A New Interpretation and Study of the Holy Qur'an Considering the Needs, Questions, Schools, and Contemporary Issues: Dar al-Kutub al-Islamiya; 2007.
14. Bahrani HIS, Rahmati Shahreza M. The Text and Translation of the Narrational Tafsir al-Burhan fi Tafsir al-Qur'an: Tahdhib; 2012.
15. al-Qummi AiI, Jazayeri T. Tafsir al-Qummi: Dar al-Kitab; 2025.
16. Al-Kulayni M. Al-Kafi. Qom: Dar al-Hadith; 2008.
17. Dorudabadi Hamedani H, Bidarfar M. Sharh Asma' Al-Husna (Interpreting the noble names). Bidar; 2005.
18. Ibn Babawayh M. Ma'ani al-Akhbar. Qom: Office of Islamic Publication: 1981.
19. Warram MuiI. Tanbih al-Khawatir wa Nuzhat al-Nawazir: Majmu'at Waram: Al-Atabah al-Husayniyyah al-Muqaddasah, Department of Intellectual and Cultural Affairs, Verification Division; 2003.
20. Payandeh A. Nahj al-Fasahah: Ibn Sina Library; 1958.
21. Amadi Aa-WiMaA, Muhammad Ali. Ghurar al-Hikam: Short Sayings of Amir al-Mu'minin (with Thematic Index): Imam Asr (aj) Publishing Institute; 2016.
22. Mehrezi M. Mirath-e Hadith-e Shia (The Heritage of Shia Hadith): Dar al-Hadith Scientific and Cultural Institute, Printing and Publishing Organization; 2001.
23. Naraghi A. Mi'raj al-sa'adah (34th ed.). Qom: Hejrat Publications. 2009.
24. Ibn Babawayh M, Ansari Mahallati MR. Thawab al-A'mal wa 'Iqab al-A'mal (Persian translation): Nasim-e Kowsar; 2003.
25. Al-Mundhiri Aa-AiAa-Q. Al-Taqrib ila Kitab al-Targhib wa al-Tarhib: Al-Yamamah; 1990.
26. Shahidi SJ. Nahj al -Balaghah. Tehran: Amoozesh Enghelab Eslami Publication; 1994.
27. Ibn Babawayh M Al-Khisal: Nasim Kowsar; 2003.
28. Ibn Babawayh M. Thawab al-A'mal: Mu'assasat al-A'lami lil-Matbu'at; 1990.
29. Tabarsi AiH. Mishkat al-Anwar fi Ghurar al-Akhbar: Ahl al-Bayt Foundation for the Revival of Heritage; 2002.
30. Al-Amadi AW. Gurar al-Hikam wa Durar al-Kalim (Pearls of Wisdom and Gems of Words). Qom: Dar al-Kitab.
31. Da'awat, Imam Mahdi School (peace be upon him), 1st edition, Amir - Qom, 1407 AD.
32. Muttaqi Hindi AIHAD. Kanz AlUmmal Fi Sunan Al-Aqwal Wa Al-Af'al. AlRisalah Publications; 1988.
33. Ibn Babawayh MiA. Uyoun Akhbar al-Ridha. Tehran: Jahan Publishing; 1999.
34. Ibn Shu'ba H. Tuhaf al-Uqul an Aal al-Rasul, Qom, Seminary Teachers Association, Second Edition; 1404.
35. Nuri H. Mustadrak al-wasa'il wa mustanbat al-masa'il. Qom: Al al-Bayt Institute; 1988.
36. Ibn al-Hasan al-Tusi. Tahdhib al-Ahkam fi Sharh al-Muqni'ah li al-Shaykh al-Mufid. 4 ed. Tehran: Dar al-Kutub al-Islamiyyah; 1986. pp. 384.
37. Hurr Amili M ibn H. Wasa'il al-Shi'a ila Tahsil Masa'il al-Shari'a. Tehran: Ketabchi; 2007.
38. Muhammadi Rayshahri M. Mizan al-Hikmah (with Persian Translation): Dar al-Hadith Cultural and Scientific Institute, Printing and Publishing Organization; 2010.

[Downloaded from mail.spiritual-health.ir on 2026-11-18]

[DOI: 10.30491/JSH.4.4.770]